

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Terezie Regnerová

**ZOBRAZENÍ BOHA - TROJICE V UDÁLOSTI KŘTU PÁNĚ
V KONTEXTU SPIRITUÁLNÍ TEOLOGIE**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Karel Sládek Th.D.

PRAHA 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Zobrazení Boha - Trojice v události křtu Páně v kontextu spirituální teologie“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne

Bibliografická citace

Zobrazení Boha - Trojice v události křtu Páně v kontextu spirituální teologie: Bakalářská práce / Terezie Regnerová; vedoucí práce: Karel Sládek, Praha, 2010. 43 s.

ANOTACE

Ve své bakalářské práci „Zobrazení Boha - Trojice v události křtu Páně v kontextu spirituální teologie“ se zabývám obrazem Nejsvětější Trojice ve zjevení, v písemné tradici, ve výtvarném umění a tím, jak může obraz Boha v lidské mysli ovlivnit duchovní život člověka. V první části této práce se snažím nastínit podstatu křesťanské víry v Boha v Trojici. Pojednávám o projevech Nejsvětější Trojice v dějinách naší spásy, které můžeme vyčíst ze zjevení Starého a Nového zákona. Následuje kapitola, která obsahuje přehled zobrazení Nejsvětější Trojice ve výtvarném umění. Druhá část se zaměřuje na téma křtu Krista. Nejprve sleduji tuto událost, jak je zapsaná v Novém zákoně, pak její výtvarné ztvárnění. Na konkrétním zobrazení z Baptisteria sienské katedrály ukazuji, jakým způsobem se zobrazovali jednotlivé osoby Trojice. V poslední části přecházím od výtvarného zobrazení Trojice ke konkrétní spiritualitě, která vychází z obrazu Boží Trojice v člověku. Přijetí křtu ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého, a následování Krista, je lidskou odpovědí na dar Božího zjevení.

Klíčová slova: Nejsvětější Trojice, Boží zjevení, Bůh Otec, Boží Syn, Duch svatý, Křest Krista, duchovní život, Boží obraz, člověk

ABSTRACT

In my Bachelor's Thesis entitled „Depiction of the Holy Trinity in the Event of Christ's Baptism in the Context of Spiritual Theology“ I analyse the Epiphany image of the Holy Trinity in the Epistolary Tradition and the Fine Arts. I am exploring the way the image of God a man has in his mind, influences his spiritual life.

In the first part I attempt to outline the fundamentals of the Christian Belief in The Holy Trinity. I also define the manifestation of The Holy Trinity within the History of Our Salvation according to the Old and New Testaments. The following chapter summarises the depictions of the Holy Trinity in the Fine Arts.

The second part focuses on the Baptism of Christ. First I follow the event as described in the New Testament and then the interpretation of the event in the Fine Arts. In a particular picture, from the Baptistery of the Sienna Cathedral I show the way the individual persons of the Holy Trinity were depicted.

In the last part of my Thesis I depart from the visual depiction of the Holy Trinity to the concrete spirituality that comes out of the image of the Holy Trinity inside of Man. I demonstrate the acceptance of baptism in the name of God, the Father, the Son and the Holy Spirit and that the following of Christ is the answer of Man to the gift of Epiphany.

Keywords: The Holy Trinity, Epiphany, God the Father, the Son of God, The Holy Spirit, the Baptism of Christ (you can choose either), spiritual life, the image of God, man

Počet znaků (včetně mezer): 88 397

OBSAH

Předmluva	7
Úvod	8
I. ZOBRAZENÍ BOHA V TROJICI	10
I.1 PŘEDOBRAZY VE STARÉM ZÁKONĚ	11
I.1.1 Bůh jako otec ve Starém zákoně	12
I.1.2 Boží slovo	13
I.1.3. Boží moudrost	13
I.1.4 Boží duch ve Starém zákoně	14
I.2 NAPLNĚNÍ ZJEVENÍ TROJICE V NOVÉM ZÁKONĚ.....	15
I.2.1 Bůh Otec	15
I.2.2 Ježíš Kristus Boží Syn	15
I.2.3 Duch svatý jako osoba Trojice	16
I.3 ZPŮSOBY ZOBRAZENÍ NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE	17
I.3.1 Starozákonní Trojice	19
I.3.2 Paternitas (Otcovství)	20
I.3.3 Žaltářová Trojice	20
I.3.4 Trůn milosti	21
II. ZOBRAZENÍ BOHA V TROJICI V UDÁLOSTI KŘTU PÁNĚ	22
II.1 KŘEST PÁNĚ A NOVOZÁKONNÍ ZJEVENÍ BOHA V TROJICI	23
II.2 VÝTVARNÉ ZOBRAZENÍ TROJICE V UDÁLOSTI KŘTU PÁNĚ	25
II.3 KŘEST KRISTA V SOCHAŘSKÉM ZOBRAZENÍ V BAPTISTERIU V SIENĚ...26	
II.3.1 Zobrazení Boha Otce	28
II.3.2 Zobrazení Syna	29
II.3.3 Zobrazení Ducha Svatého	30
III. ZOBRAZENÍ BOHA - TROJICE V UDÁLOSTI KŘTU PÁNĚ V KONTEXTU SPIRITUÁLNÍ TEOLOGIE	31
III.1 OBRAZ BOHA V LIDSKÉ MYSLI	32
III.1.1 Člověk - obraz Boží	32
III.1.2 Kristus - obraz věčného Otce	33
III.1.3 Následování Krista	34

III.2 ODPOVĚĎ ČLOVĚKA NA BOŽÍ ZJEVENÍ	35
III.2.1 Křest ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého	35
III.2.2 Význam Nejsvětější Trojice pro duchovní život	36
III.2.3 Význam Trojice v životě církve	37
Závěr	39
Literatura	42

Předmluva

Protože se věnuji sochařství, rozhodla jsem se ve své bakalářské práci nějakým způsobem propojit dva obory: Teologii a umění. Není to vůbec nic nového, vždyť křesťanství s uměním spolu ruku v ruce kráčí již dvě tisíciletí. Není sice možné napsat, že teologie je závislá na umění. Ale pokud se dívám na vztah umění a teologie z druhé strany, z pohledu umělce, myslím, že opravdové umění je vždy závislé na Bohu. I když se mnozí umělci v posledních stoletích snaží dokázat, že tomu tak není a spolu s popřením Boží existence se snaží sebe jako tvůrce dosadit na jeho místo. Bůh a Jeho stvořitelské dílo je zdrojem veškeré inspirace.

Chtěla jsem původně zpracovat téma zobrazení Nejsvětější Trojice. Umění i tento konkrétní obraz se vyvíjí rozdílně v západní a východní církvi. Toto téma je příliš rozsáhlé, aby bylo možné jej celé obsáhnout v jedné práci. Proto jsem si zvolila užší téma. Zobrazení Nejsvětější Trojice v události Ježíšova křtu a jeho vliv na duchovní život člověka.

Pokud bychom sledovali toto zobrazení v malířství, vidíme, že malba dává větší prostor k vlastní imaginaci a fantazii. Malíř pracuje s iluzí, se světlem a barvou, nemusí být vždy konkrétní. My se ale budeme soustředit na Nejsvětější trojici zobrazenou v sochařství. I když existuje daleko více zobrazení malířských, sochařský způsob zobrazení je mi bližší. Sochař pracuje s prostorem a určitým tvarem. Na rozdíl od malby není v sochařství možné pracovat natolik s efektem světla a barvy, vytvářet iluzivní prostory i prostředí, je konkrétnější a hmatatelnější. Sochám trvalo mnohem déle, než se dostaly do sakrálního prostoru. Nejprve k nim církev měla jednoznačně odmítavé stanovisko. Sochy by se daleko jednodušeji staly modlou než malba. Později vznikaly drobné zdobné prvky na portálech, sochařství bylo vázáno na architekturu. Postupně se od ní odpoutávalo. V posledních stoletích až podnes se však na Západě využívá socha jako jeden z podstatných prvků výzdoby kostelů.

Jaký plní sochařství a obecně umění v bohoslužebném prostoru úkol a jaký vliv má na život člověka, na jeho spiritualitu? Jak působí na člověka konkrétní zobrazení Boha v Trojici? To jsou otázky, kterých bych se ráda ve své práci alespoň dotkla, protože velice úzce souvisí s tím, co musí řešit snad každý, kdo se věnuje umění a žije svou vírou v Trojjediného.

Úvod

Tato práce je psaná v oboru spirituální teologie, jejímž předmětem je společenství života člověka s Bohem. Bůh se dává poznat skrze biblické zjevení, ale způsob, kterým člověka oslovuje, může mít i jinou podobu. My se nyní podíváme na ztvárnění Boha ve výtvarném umění. Nebude nás tolik zajímat způsob vyobrazení, životopis umělce a výtvarná hodnota díla, ale spíše jeho dosah na spiritualitu člověka. Budeme se zajímat o konkrétní odpověď člověka na výzvu Boha v Trojici.

Ve spirituální teologii jsou používány dvě metody: deduktivní a induktivní. Při užití metody deduktivní se systematicky postupuje od nesporných teologických principů k jednotlivostem, ke konkrétnímu duchovnímu životu. Metoda induktivní směřuje od antropologie, to je konkrétní spirituality, k objektivnímu poznání, k formulaci zákonitosti a principů duchovního života. V dnešní době se pro nedostatečnost obou metod hledá metoda nová. Je používána jejich kombinace, metoda deduktivně-induktivní s doplněním jiných metod.

V této práci bude využita právě tato metoda, metoda deduktivně-induktivní s převahou dedukce. Vyjdeme od biblicko-dogmatických východisek ke spiritualitě. Můžeme sledovat postup od systematických poznatků o Nejsvětější Trojici ke konkrétnímu zjevení Boha v Ježíši Kristu, které se názorně projevilo při teofanii Ježíšova křtu, a následnou aplikaci na konkrétní způsob prožívání vztahu k Trojici ve křtu.

Ježíšův křest je pro křesťany předobrazem jejich křtu. Křtem ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého se připodobňují Kristu a stávají se součástí jeho tajemného těla. Pouze skrze Krista mají pak v Duchu svatém přístup k Otci.

Práce je rozčleněna do tří hlavních částí. První pojednává o Boží Trojici, druhá o zjevení Trojice v události Ježíšova křtu a o konkrétním sochařském zobrazení této události. Ve třetí části pak navážeme na již probrané téma v souvislosti se spiritualitou.

První část práce je zaměřena na zjevení Boha v Trojici, které je základem křesťanské víry. Bůh se v dějinách spásy zjevuje skrze své slovo. Vyjdeme od lidského poznání Nejsvětější Trojice v Písmu svatém. Nejprve z předobrazů zjevení Trojice ve Starém zákoně a následně z plného zjevení Trojice v zákoně Novém. V závěru první části se seznámíme se způsoby zobrazení Nejsvětější Trojice ve výtvarném umění.

Ve druhé části se budeme zabývat tématem zobrazení Nejsvětější Trojice v události Kristova křtu. Vyjdeme ze zápisu této události, jak ji známe z evangelií. Pokračovat budeme ikonografií výtvarného zobrazení Křtu Krista. Na konkrétním sochařském vyobrazení Nejsvětější Trojice v události křtu Páně, které se nachází

v baptisteriu sienského dómu. Podíváme se na vývoj vyobrazení jednotlivých osob Nejsvětější Trojice.

V poslední části se budeme snažit najít souvislost tématu zobrazení Nejsvětější Trojice v události Ježíšova křtu se spirituální teologií. Odpovědí člověka na Boží zjevení je přijetí víry a křtu ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého. Vyjdeme od obecných poznatků o člověku jako Božím obraze a nejvěrnějším obraze Boha Otce v Kristu. Poznání Krista nás pak vede k jeho následování a napodobování. V závěru nahlédneme na význam Nejsvětější Trojice pro duchovní život člověka a celého společenství církve.

I ZOBRAZENÍ BOHA V TROJICI

Za pomoci deduktivní metody vyjdeme od systematických poznatků o tajemství Boha v Trojici, jak je můžeme najít v Katechismu katolické církve:

„Tajemství Nejsvětější Trojice je hlavní tajemství víry a křesťanského života. Je to tajemství Boha, jaký je sám o sobě. Toto tajemství je tedy zdrojem všech ostatních tajemství víry; je světlem, které je osvětluje. Je to nejzákladnější a nejpodstatnější učení v „hierarchii pravd“ víry. Celé dějiny spásy nejsou ničím jiným než dějinami různých cest a prostředků, kterými se jediný a pravý Bůh, Otec, Syn a Duch svatý, zjevuje, smiřuje a spojuje se sebou lidi, kteří se odvracejí od hříchu.“¹ Základem naší víry je tajemství Trojjediného Boha, které plně ovlivňuje život celé církve a spiritualitu člověka.

Naši pozornost přitahuje slovo tajemství. Tento pojem se tu opakuje hned pětkrát. Smysl slova naznačuje, že se jedná o to, co je skryté. Sám Bůh nám však tajemství poodhaluje, když se nám zjevuje. To, že Bůh v Trojici je pro lidskou mysl neproniknutelným tajemstvím, nám nemůže být záminkou pro naši lenost, ani v nás nemusí budít strach, který by nám bránil stále více a hlouběji Trojjediného poznávat.² Bůh je láska a pouze skrze lásku můžeme poznávat život v Trojici. On se nám zjevuje skrze své slovo. Proto je naší povinností studovat a poznávat evangelium, abychom hlouběji vrůstali do Krista a skrze Ducha svatého putovali zpět k Bohu Otci, původci všeho stvoření.³

Proto budou následující kapitoly pojednávat o zjevení Boha v Písmu svatém. Je nutné nahlížet Písmo v jeho celku. Nemůžeme s jistotou tvrdit, že Starý zákon je zjevením jediného Boha, kdežto v Novém zákoně se zjevuje Nejsvětější Trojice.⁴ Tajemství Trojice je naznačeno už ve Starém zákoně. První kapitola naznačí předobrazy, které jsou obsaženy ve staré smlouvě. Ve druhé kapitole se zaměříme na zjevení Nejsvětější Trojice, které je obsaženo v Novém zákoně. Třetí kapitola této části je věnována ikonografii výtvarného vyobrazení tajemství Nejsvětější Trojice, která vychází z výpovědí o Trojici, které se nacházejí v Písmu svatém.

¹Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995, čl. 234.

²Srov. ŠPIDLÍK Tomáš: *My v Trojici*, Olomouc: Refugium, 2000, 51.

³Srov. SLÁDEK Karel: *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, 54.

⁴Srov. ŠPIDLÍK: *My v Trojici*, 26.

I.1 PŘEDOBRAZY VE STARÉM ZÁKONĚ

Ve spojitosti s událostí Kristova křtu a zjevení Nejsvětější Trojice zmíníme některé starozákonní předobrazy, které zde nalézáme, a týkají se příštího zjevení všech tří Božích osob v zákoně Novém.

Čteme-li Starý zákon ve světle plnosti zjevení, tedy ve světle Nového zákona, vidíme, že je určitou přípravou na zjevení Boha v Trojici. Hospodin vystupuje jako spravedlivý Otec Izraele, jako Bůh smlouvy. Z toho vyčteme, že vše činí Bůh Otec, vždy však ve vztahu k Synovi i k Duchu svatému. Tento pohled však umožňuje pouze, pokud čteme Starý zákon se znalostí zjevení zákona Nového. Ti, kdo písmo psali, tuto realitu nemohli poznávat.⁵

Hebrejská tradice je pouhou mlhavou přípravou, která získává jasnější obrys až dnes, po příchodu Krista. My v ní nalézáme neklamný směr, který vede až k pozdějšímu zjevení Trojice. Zosobnění Boží Moudrosti a Božího Slova a chápání jedinečného poslání Božího Ducha nám dnes připadají zcela charakteristické. Víra Izraele zdůrazňovala vždy jedinečnost Boha, personifikace, která by obsahovala rozdílné božské osoby, není pro ni ve zjevení Starého zákona myslitelná. O tom, že by jediný Bůh mohl být jeden ve třech osobách, nemohli mít Izraelité ani potuchy. A přesto jejich víra v jednoho Boha a její upevnění mělo být přípravou na zjevení Boha v Trojici.⁶

Malíři ikon viděli ve Starém zákoně dva hlavní předobrazy Trojice. Jsou to příběhy z Genese. První, kde Abrahám hostí tři anděly (Gn 18)⁷ a druhý, kdy Abrahám obětuje svého milovaného syna (Gn 22). Dále pak můžeme vidět určitou analogii v příběhu Josefa, kterého otec miloval, ale jeho bratři ho prodali do Egypta.⁸

Podíváme-li se na úvodní verše první kapitoly Geneze, najdeme tam ve stvoření jedno ze zásadních svědectví o tom, že Jahve je totožný s Bohem Otcem Nového zákona, který vždy jedná ve vztahu k Synu a Duchu svatému. Tady nalezneme výchozí pojmy, které byly využity k popisu tajemství Boha Otce (srov. Gn 1,1), Slova (srov. Gn 1,3nn) a Božího Ducha (srov. Gn 1,2).⁹ Bůh tvoří svým slovem:

⁵ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, Praha: Krystal OP a Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 165.

⁶ Srov. GALOT Jean: Autentická tvář Trojice, in: Teologické texty 4 (2000), 134-137, 134.

⁷ Původní zobrazení je známé v ikonografii jako Pohostinství Abrahámovo (Philoxenia). Je na něm zobrazena trojice andělů, kteří sedí u stolu a Abrahám a Sára je každý z jedné strany obsluhují. V popředí pak sluha zabíjí tučné tele. Na počátku patnáctého století však Andrej Rublev vynechal z tohoto ikonografického zobrazení figury Abraháma, Sary i jejich sluhy a ponechal zde pouze Trojici andělů. Srov. NOVOTNÝ Jiří: Světlo ikon, Olomouc: Refugium Velehrad- Roma, 1997, 93n.

⁸ Srov. ŠPIDLÍK: My v Trojici, 27.

⁹ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 176.

„Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůň byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží. I řekl Bůh: „Buď světlo!“ A bylo světlo.“ (Gn 1,1-3)

Církevní otcové se zaměřují na plurál, který je použit při stvoření člověka: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby.“ (Gn. 1,26)

Prospěšnější než sledovat jednotlivé texty pro nás ale bude samotné pojetí jediného Boha ve Starém zákoně. Vidíme tu na jedné straně Boha transcendentního a vyvýšeného nad vše stvořené, na druhé straně se však tento vyvýšený Bůh sklání jako otec v lásce ke svému vyvolenému lidu. Svou lásku projevuje způsoby, které nabývají až personifikovaných forem. Bůh tak činí: slovem Božím, vyjevením své moudrosti a posláním svého ducha.¹⁰

Proto příští podkapitoly budou sledovat nejprve Hospodina jako otce, který miluje svůj lid. V následujících třech podkapitolách pak popřemýšlíme nad termíny Boží moudrost, Boží slovo a duch, které jsme ze starozákonní terminologie přejali k označení osob Nejsvětější Trojice.

I.1.1 Bůh jako otec ve Starém zákoně

Základem výpovědi o Bohu jako otci ve Starém zákoně je Hospodinův vztah k Izraeli. On si vyvolil svůj lid, vyvedl ho z Egyptského otroctví a uzavřel s ním smlouvu. Boží otcovství k lidu naznačuje, jak se Bůh ke svému lidu chová.¹¹

„Obraz Hospodinova otcovství¹² je pravděpodobně tím nejlepším vyjádřením celého starozákonního zjevení Boha, protože zahrnuje paradox Boha, který je zároveň blízký i transcendentní, který se s láskou sklání k člověku, současně si však uchovává svou absolutní suverenitu, který je plný něhy, tak nesmírně náročný, důvěrný i nedosažitelný.“ (Melotti, *Un solo Padre*)¹³

Výše uvedený protiklad, ve kterém se vzájemně prolíná transcendence a imanence, je obsažený v Bohu starozákonního zjevení, výrazně se nám pak ukazuje právě v Božím otcovství. Má velký význam pro náš duchovní život a pro biblický význam

¹⁰ Srov. ŠPIDLÍK: *My v Trojici*, 27n.

¹¹ Srov. POSPÍŠIL: *Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie*, 163.

¹² Titulem „otec“ nebo „matka“ označuje své božstvo většina světových teistických náboženství, jistou výjimkou je islám. Tyto dvě pojetí a jejich užití se odvíjí od toho, jaký přístup měla daná společnost k uspořádání společnosti, zda převažovala patriarchální nebo matriarchální složka. Označení boha jako „matky“ směřuje k identifikaci světa s božstvem, protože přináší představu stvoření jako zrození. Obraz boha jako „otce“ nám naproti tomu dává lepší možnost odlišit ho od světa. Srov. Tamtéž, 161n.

¹³ Tamtéž, 162.

člověka. Ten je obrazem Božím ve světě, čímž se projevuje Boží imanence a zároveň přesahuje všechno stvoření, v čemž se odráží transcendence.¹⁴

I.1.2 Boží slovo

Svým slovem je Bůh ve spojení se svým lidem a se světem. Jeho slovo povolává k existenci a tvoří. Vychází z Božích úst, a jestliže je jednou vysloveno, jakoby nabývalo vlastního bytí, až zosobnění. Například v tomto textu proroka Izajáše: „Slovo poslal Panovník proti Jákobovi a dopadlo na Izraele. Všechnen lid o tom zvěděl.“ (Iz 9,7-8). Personifikace Božího slova pak vrcholí v prologu evangelia svatého Jana.¹⁵

Izraelský lid zakusil ve svých dějinách sílu Božího slova. Slovo předchází existenci věcí a naplnění událostí. Toto slovo tvoří. To vystihují slova žalmu: „Nebesa byla učiněna Hospodinovým slovem, dechem jeho úst pak všechnen jejich zástup... Co on řekl, to se stalo, jak přikázal, tak vše stojí.“ (Žl 33,6.9).¹⁶

I.1.3 Boží moudrost

Stejně jako slovo i Boží moudrost můžeme sledovat v personifikované formě. Přichází od Hospodina a je zprostředkovatelkou mezi ním a jeho lidem. Je ustanovena od počátku věků. V knize Přísloví čteme například: „Hospodin mě vlastnil jako počátek své cesty, dříve než co konal odedávna. Od věků jsem ustanovena, od počátku, od pravěku země.“ (Př 8,22-23)

Nemůže nás překvapit, že byly sapienciální texty později uplatňovány přímo na Krista.¹⁷ Moudrost bývá spojována přímo s jeho božskou osobou. Bůh Otec skrze slovo zjevuje svou moudrost, která je skrytá již ve stvoření. Skrze čin stvoření se propracovávalo hlouběji učení o tajemství Nejsvětější Trojice, protože je možné jej chápat pouze jako společné dílo celé Trojice.¹⁸

I letmé nahlédnutí do těchto textů nám dokazuje, že stojíme na počátku plnosti zjevení Nejsvětější Trojice. Samy starozákonné texty nemohou být výchozím měřítkem

¹⁴ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 162.

¹⁵ Srov. ŠPIDLÍK: My v Trojici, 28.

¹⁶ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 172.

¹⁷ Srov. ŠPIDLÍK: My v Trojici, 29.

¹⁸ Srov. SLÁDEK: Mystická teologie východoslovanských křesťanů, 64.

pro naše hovory o Trojici bez vtěleného Slova a seslaného Ducha. Ve světle Nového zákona ale dokážeme vidět v Hospodinovi Boha Otce, který nikdy nejedná bez své Moudrosti, to je Syna a bez Ducha svatého. To, jaký význam přikládali svatopisci zosobnění Boží moudrosti, dodnes nevíme. Díky tomu je čtení Starého zákona otevřené budoucím čtením ve světle nového poznání. Pravý smysl těmto výrokům dává až okamžik plnosti Božího darování a zjevení v Kristu a v Duchu svatém.¹⁹

I.1.4 Boží duch ve Starém zákoně

Boží duch má pro Izrael význam Boží moci nad vším stvořením, vyjadřuje Boží přítomnost a působení v dějinách spásy. Díky svému *ruach*²⁰ může Hospodin působit i v lidském nitru. V Knize moudrosti můžeme číst: „Duch Hospodinův naplňuje zemi, on, jenž všemu dává řád, zná každou myšlenku.“ (Mdr 1,7)

Duch Boží proniká do všeho stvoření i do srdce člověka. Náš život je díky duchu, který nám vdechuje Hospodin, podílem na životě Božím, na jeho síle a svobodě. I když můžeme sledovat určité tendence k personifikaci tohoto ducha, rozhodně to není v takové míře, jako tomu bylo v případě Boží moudrosti.²¹

¹⁹ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 172.

²⁰ Hebrejské slovo „*ruach*“ původně znamená vítr. Jeho vanutí je velkým tajemstvím. Má sílu, která může ničit, ale i oživovat. Srov. ŠPIDLÍK: My v Trojici, 30.

²¹ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 174.

I.2 NAPLNĚNÍ ZJEVENÍ TROJICE V NOVÉM ZÁKONĚ

Pokud chceme pochopit zjevení Trojice, pak nám nebude stačit jednotlivý novozákonní výrok vytržený z kontextu, ale musíme číst Nový zákon jako celek a to ve vztahu ke Starému zákonu.²²

Krátké podkapitoly, do kterých je tato kapitola rozdělena, jsou sice nadepsány jmény jednotlivých osob Trojice, ale v podstatě se vzájemně prolínají a doplňují. Mluvíme o jednotlivé osobě, vždy však ve vztahu k ostatním dvěma. První podkapitola pojednává sice o Bohu Otci, ne však bez ohledu na vztahy se Synem a Duchem svatým. Stejně je tomu u dalších dvou, které jsou věnovány Synu a Duchu svatému. Rozhodně zde není toto téma podáno úplně, je jen náčrtem, který nám snad pomůže k lepšímu pochopení tématu.

I.2.1 Bůh Otec

Otec je Pánem nebe i země. Poznat ho můžeme až v Ježíši Kristu, který nám Otce zjevuje celým svým životem. Starozákonní výroky o Bohu jako o otci byly pouze metaforickým přirovnáním. V Novém zákoně je nám ale zjeveno, že Hospodin, jediný Bůh Izraele, není Otcem jen v metaforickém slova smyslu. Bůh je nejvyšší mírou otcovství. A pokud je v Bohu otcovství, musí v něm být obsaženo i synovství. Nestala se žádná změna v Boží podstatě. Tato změna se odehrála pouze na rovině lidského poznání. To, co nyní vidíme, muselo být platné od počátku světa. Hospodin musel být věčně vztahový jako Otec, Syn a Duch svatý, aby se tato vztahovost mohla projevit i navenek ve vztahu k tvorstvu.²³

I.2.2 Ježíš Kristus Boží Syn

Pokud se díváme na životní příběh Ježíše z Nazareta, musí nám být jasné, že Kristus nezjevuje sám sebe. Do středu svého zájmu vždy klade Otce, ten se tak stává jeho Bohem. Ježíš svým životem a působením ukazuje a oslavuje Otce. (srov. např. Jan 14,9; 17,4).²⁴

²² Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 178.

²³ Srov. Tamtéž, 184.

²⁴ Srov. Tamtéž, 182.

On jako vtělený Boží Syn vydává svědectví o věčném Božím otcovství, které se projevovalo už ve Starém zákoně a připravovalo tak zjevení Trojice. Ježíš pak svým vtělením a dílem vysvětluje a ospravedlňuje projevy Boha ve Starém zákoně. Tak vidíme, že je Starý zákon obsažen v Novém a naopak Nový zákon skryt ve Starém. Ježíš je naplněním Starého zákona. On nepřišel, aby jej zrušil, ale naplnil a aby vydal svědectví o svém Otci v nebi.²⁵

1.2.3 Duch svatý jako osoba Trojice

Ježíš Kristus je zjevitelem Otce i Ducha svatého. Hlavní roli při poznání Ducha svatého bude hrát to, co nám o něm on sám sdělil. Nechceme zkoumat, do jaké míry jsou výroky evangelií autenticky Ježíšovy. Janovo evangelium je vírou prvotní komunity. Zásadní jsou synoptická evangelia. Všechna tři tato evangelia mají ve výrocích o Duchu svatém společnou jednu věc. Je to úzká souvislost se starozákonními východisky.²⁶

„Drama zjevení Trojjediného se neuzavřelo smrtí, vzkříšením a nanebevstoupením oslaveného Pána, nýbrž naplňovalo se sesláním Ducha a jeho působením v prvotní církvi a v lidských autorech novozákonních knih. Jedině na tomto základě pak bylo možné hlouběji porozumět tomu, co se odehrálo v Ježíšově příběhu a především v jeho smrti a oslavení.“²⁷ Z toho vyplývá, že nejen Syn zjevuje Ducha, ale i Duch svatý zjevuje Otce i Syna.

Od písemné tradice není daleko k tradici malované²⁸. Umělecké ztvárnění biblických námětů nebylo pouze náhradou za psané slovo, ale i pomůckou k jeho hlubšímu pochopení. Následující kapitola tedy nahlédne způsoby zobrazení Nejsvětější Trojice v ikonopisné tradici církve.

²⁵ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie,, 164.

²⁶ Srov. Tamtéž, 198.

²⁷ Tamtéž, 201.

²⁸ Z hluboké náboženské zkušenosti se zrodilo křesťanské umění. To, co umění dělá křesťanským, je jeho vnitřní obsah a duch. Srov. ZVĚŘINA Josef: Teologie Agapé I, Praha: Scriptum, 1992, 362. Náboženská povaha umění není tvořena pouze náboženskými tématy, která zpodobuje. Není jen obrazovým překladem toho, co můžeme říci slovy. Umění otvírá prostor, kterému dává pravý význam jedině Bůh. Srov. ŠPRUNK Karel: Poznání pravdy a umění, in: Teologické texty 1 (2008), 34-36, 36.

I.3 IKONOGRAFIE ZOBRAZENÍ NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE

Vytváření náboženských obrazů i úcta k nim je součástí křesťanské tradice.²⁹ Člověk měl potřebu vyjadřovat se výtvarně dávno před příchodem křesťanství. S tím, jak se zrno víry ujímalo v různých kulturách východu i západu, stávalo se umění těchto národů křesťanským. Jeho vnější formy a prostředky vyjádření se mění během staletí. Stejně tak dává umění rozdílnou tvář i místo jeho vzniku. Právě v Evropě platí, že dějiny církve, jsou z velké části totožné s dějinami umění.³⁰

Po období, kdy byla církev pronásledována římským státem, i po vyřešení sporů o uctívání svatých obrazů, bylo po dlouhou dobu umění určováno církevní autoritou. Za poslední dvě století se pak spojení mezi církví a soudobým uměním, díky sekularizaci umění i celé společnosti, velice omezilo.³¹ Dnešní pohled církve na umění můžeme vyjádřit jako úctu k vznešené kráse, kterou umělecké dílo může přivádět k Bohu, který je nejvyšší krásou.³²

²⁹ Umění a náboženství jsou jako sestry. Umění by nemělo být prostředkem, který slouží katolické církvi. Umění nemá sloužit ani politickým systémům ani náboženství. Umění je svobodné, ale může být církvi pomocníkem. Dlouhá léta se umění a náboženství vzájemně nesou a inspirují. Srov. KAPELLARI Egon: Umění jako výzva pro společnost a církve, in: Teologické texty 5 (2005), 182-185, 183. K vytváření svatých obrazů ani k úctě k nim nejprve církve své věřící nijak nevedla. Pro tento postoj můžeme najít dva argumenty. Prvním je hlas starozákonních proroků, kteří varují před modloslužbou, ale zejména je to zákaz Desatera vytvářet si obraz Boha. Srov. NOVOTNÝ: Světlo ikon, 29. Prvotní církve nejprve následuje určitým způsobem mojíšskou tradici. Křesťané zůstávají pevní ve své víře a odmítají se klanět obrazu císaře, který žádal božskou úctu. Soustředí se na Boží přítomnost ve slově a ve svátostech. Až o něco později se začínají objevovat první zobrazení pomocí symbolů a figur, které nám připomínají tajemství spásy, spojená s osobou Ježíše Krista. Srov. Obraz, in: DE FIORES Stefano a GOFFI Tullio: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 604-612, 605.

³⁰ O vztahu církve a umění se v liturgické konstituci II. Vatikánského koncilu píše: „Svatá matka církve byla vždy přítelkyní krásných umění. Nepřestávala se dožadovat jejich vznešené služby. Šlo jí o to, aby věci patřící bohoslužbě byly skutečně důstojné, vkusné a krásné a aby byly znamením a symbolem vyšších skutečností. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL. Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium* (ze dne 4. prosince 1963), in: Dokumenty II. Vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 125-171, čl. 122.

³¹ Skutečnost této doby, kterou známe pod pojmem sekularizace, této situaci výrazně napomohla. V období novověku se umělci, kteří tvoří i díla s náboženskou tematikou stávají více a více samostatnými jedinci. Jedním z důvodů, proč církve dávala umělcům v této době méně objednávek je i to, že výtvarné umění se vydalo po své cestě k mnohem větší abstrakci. Vytváří spíše pocity a nálady, i když leckdy duchovní, ale není výpravné. Církve v historii promlouvala k člověku nejen slovem ale i obrazem o velkých Božích skutcích, které se udály v dějinách spásy. Srov. KAPELLARI: Umění jako výzva pro společnost a církve, 184.

³² Dokumenty II. Vatikánského koncilu se vyjadřují o výtvarném umění stručně, konkrétně v konstituci o liturgii v kapitole 7 o sakrálním a liturgickém vybavení: „Výtvarné umění, zvláště náboženské, a jeho vrchol, umění sakrální, se plným právem počítá k nejvznešenějším činnostem lidského ducha. Svou povahou jsou tyto druhy umění zaměřeny k nekonečné boží kráse, která má nalézt aspoň nějaký výraz v lidských výtvořech. Jsou tím více zasvěceny Bohu, jeho chvále a slávě, čím víc si kladou za cíl jedině to, aby svými díly přispěly k oddanému otevření lidské mysli vůči Bohu.“ DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Sacrosanctum concilium*, čl. 122. Pokud chceme vidět dnešní pohled církve na umění. Nemůžeme vynechat myšlenky o kráse v církvi Hanse Urs von Balthasara. Ten píše: „Církve nemůže zůstat nevnímavou ke kráse a tedy ani k umění, protože je „překrásnou nevěstou“ Toho, jenž je Krása sama. Během staletí byla církve ohniskem, z něhož vyzařovala krása, prostranstvím lidské činnosti převtělené. Musela by popřít sama sebe, kdyby z hloubi svého poslání netoužila po tom, aby projevovala krásu, které je plna. Co je

Způsob, jakým jsou obvykle zobrazovány jednotlivé osoby Trojice, člověku vytváří představy o Boží podobě. Mohou nám v našem duchovním životě pomáhat, ale i vést k pokřivené představě o Bohu. Obraz, který si člověk o Bohu vytvoří, silně ovlivňuje jeho spiritualitu i celý jeho život. Pokud známe, jakou má druhý představu o Bohu, pak můžeme říci, že známe i jeho spiritualitu. To platí i naopak. Jedním z nejdůležitějších způsobů, jak můžeme uzdravit duchovní život člověka, je proto náprava mylných obrazů Boha v jeho mysli.³³

Proto se nejdříve podíváme, jakými způsoby byl Bůh, tedy křesťanský Bůh v Trojici, v průběhu dějin zobrazován. Výtvarné zobrazení Nejsvětější Trojice je velice bohaté. Od symbolického po složité figurální. Mezi nejjednodušší vyjádření patří číslo „3“ a geometrické symboly, jako např. rovnostranný trojúhelník, tři vepsané kružnice, tři navzájem protínající se kružnice. Dále pak třikrát odstupňovaný chrismon³⁴ s písmeny Alfa a Omega.³⁵

Již v raně křesťanském umění byla zobrazována Trojice jako „suma víry“, kde jsou Bůh Otec, Syn a Duch svatý vyobrazeni pomocí symbolů: „Boží pravice“, beránka a holubice. Zvláštní formou zobrazení Trojjediného je pomocí tří postav, tří hlav a tří tváří. Na tomto vyobrazení je již antropomorfizovaná i osoba Ducha svatého.³⁶

Později se začínají lišit způsoby zobrazení Trojice ve východní a v západní církvi. Liší se i vnímání významu obrazů³⁷ v sakrálním prostoru a postoj k jejich uctívání.³⁸

umění specificky křesťanské? Pohled přeměněný dlouhým a trpělivým nazíráním svaté tváře Krista, našeho Boha.“ NOVOTNÝ: Světlo ikon, 41.

³³ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Cesty k trinitární spiritualitě, in: Teologické texty 4 (2000) 138-142, 138.

³⁴ Chrismon je křesťanský symbol, který je kompozicí dvou řeckých písmen „Chi“ a „Rho“, která jsou monogramem jména Ježíše Krista. Srov. Chrismon: <http://en.wikipedia.org/wiki/Chrismon> (11. 12. 2010).

³⁵ Srov. Nejsvětější Trojice, in: ROYT Jan: Slovník biblické ikonografie, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006, 170-177, 171.

³⁶ Srov. Tamtéž, 174n.

³⁷ Východní křesťané zásadně rozlišují náboženský obraz od ikony. Obraz znázorňuje světce v jeho pozemském životě v těle. Ikona by měla svědčit o Boží přítomnosti ve formách, které jsou viditelné našim očím. Ikony jsou věci úcty při mnoha východních liturgických obřadech a v soukromém životě věřících. Ti, kteří obhajovali posvátné obrazy, tvrdili, že není zásadní rozdíl mezi svatými knihami, písemnou tradicí, a tradicí malovanou. Svatý Basil ve své homilii na čtyřicet mučedníků mluví o tom, že obraz ukazuje mlčky a názorně to, co sděluje slovo uchu. Důvodem k tomu, že můžeme uctívat posvátné obrazy je Boží Vtělení. Stejně tak jako stoupá vzhůru naše mysl k neviditelnému pomocí viditelného, tak se nám skrze posvátné obrazy dává na vědomí Boží milost Srov. Východ křesťanský, in: DE FIORES Stefano a GOFFI Tullo: Slovník spirituality, 1116-1125, 1123.

³⁸ Spor o uctívání obrazů vtěleného Božího Syna a svatých poznamenal církevní dějiny a teologii osmého a devátého století. Zatímco židovství dávalo přednost vnímání transcendence prostřednictvím slova, řecká mentalita klade důraz na nazírání. Ve východní církvi se tedy velice silně rozvinul kult svatých obrazů-ikon. Ikona byla vnímána nejen jako pedagogický prostředek evangelizace, ale jako zpřítomnění vyobrazené osoby. Skrze obraz je uctíván ten, který je na něm zobrazen. Je pochopitelné, že kvůli úctě, která nabírala přehnaných podob, se začala proti uctíváním ikon, ikonodulům, formovat strana obrazoborců, ikonoklastů, kteří se odvolávali na starozákonní zákaz zobrazení Boha zpodoběním jakéhokoli tvora (srov. Ex 20,4). K rozvoji obrazoborectví přispěl i velký rozmach islámu, který ve svém učení starozákonní zákaz zobrazování Boha důsledně dodržoval. Právě v této době vyznavači islámu obsadili velkou část území Byzance a začali odstraňovat ikony z křesťanských chrámů. Tento příklad začali

Na Východě je Ikona Trojice součástí ikonostasu. Obvykle je umístěna uprostřed a je zobrazena buď v podobě andělů, „starozákonní“, nebo v podobě lidí, „novozákonní“.³⁹ Ve východní spiritualitě ikona zprostředkovává kontakt se *sacrum*, s duchovním světem.

V západní spiritualitě převládá didaktický aspekt. Odráží se tu postoj západní teologie, která obraz vnímá především jako způsob, jak zprostředkovat a přiblížit křesťanskou pravdu negramotným.⁴⁰ Tento postoj otevírá cestu k větší svobodě a originalitě v tvorbě.⁴¹

Mluvili jsme již o symbolice, kdy byla Trojice zobrazována pomocí geometrických těles i jednotlivých symbolů náležících osobám Boha Otce, Syna i Ducha svatého. Nyní se budeme věnovat figurativním vyobrazením, na nichž je již antropomorfizovaná osoba Otce, v některých případech i svatého Ducha. Tyto způsoby zobrazení Nejsvětější Trojice se v průběhu dějin ustálily jako ikonografické typy.

1.3.1 Starozákonní Trojice

U zobrazení starozákonní trojice se v původní formě jedná o Pohostinství Abrahámo (Philoxenia). Příběh Genese o návštěvě tří andělů u Abraháma (Gn 18,1-8). Na ikoně jsou zobrazeni tři andělé za stolem, z jedné a druhé strany je obsluhují Abrahám a Sára a v popředí sluha zabíjí tele.⁴² Nejstarší vyobrazení tohoto druhu pochází asi z roku 340 a můžeme ho vidět v Římě v bazilice Santa Maria Maggiore na mozaice vítězného oblouku.

Na Východě byla ve středověku tato scéna kanonizována. Stohlavý koncil, který se konal roku 1551 v Rusku, doporučoval malovat Svatou Trojici jako Andrej

následovat i někteří biskupové, jejichž diecéze na území ovládaném islámským panovníkem ani neležely. Obraz Krista byl nahrazován křížem, protože pouze kříž nebo symbolická zobrazení, jako je například Beránek, byl pro ikonoklasty přijatelným. Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 172.

³⁹ Srov. NOVOTNÝ: Světlo ikon, 93.

⁴⁰ Například sv. Tomáš Akvinský píše o užitečnosti obrazu ve třech funkcích. Jsou nástrojem, kterým můžeme poučit ty, kteří neumějí číst, jsou pomůckou pro zapamatování si tajemství spásy a působí jako povzbuzení zbožnosti. Srov. Obraz, in: DE FIORES a GOFFI: Slovník spirituality, 604-612, 607. Sv. Paulinus z Noly píše o účelu obrazů toto: „Malby byly v kostele umístěny proto, aby lidé čtení neznalí pozorováním toho, co vidí na stěnách, jaksí četli, co v knihách nedovedou.“ Kromě výchovného a poučného motivu bylo důvodem umisťování obrazů v kostelích i uspokojení duchovně estetických potřeb člověka. O uctívání obrazů žádný ze západních autorů nemluví. Srov. KADLEC Jaroslav: Dějiny katolické církve I., Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, 176. Je však známo, že v západní církvi měly podobný význam jako ikony na východě ostatky svatých. Srov. POSPÍŠIL: Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel, 172.

⁴¹ Srov. SARKA Róbert: Obraz a nezobrazitelné, in: Teologické texty 5 (2005) 202-204, 204.

⁴² Srov. NOVOTNÝ: Světlo ikon, 93n.

Rubev.⁴³ Ten na počátku patnáctého století vytvořil ikonu, na které, aby zdůraznil teologickou podstatu události, vynechal postavy Abraháma, Sáry i služebníka s teletem a ponechal jen tři postavy andělů. Stůl nahradil oltářem a nádoby nahradil obětním kalichem. Andělé mají spodní část oděvu modrou. Tím je zdůrazněno jejich společné božství. Jejich svrchní pláště jsou tří různých barev, fialové, zemité a zelené.⁴⁴

I.3.2 Paternitas (Otcovství)

Dalším ikonografickým typem je Paternitas (Otcovství), kde Bůh Otec má v klíně medailon s Kristem. Duch svatý v podobě holubice sedí mezi nimi.⁴⁵ Toto zobrazení vzniklo v 11. století na Východě.⁴⁶

Inspirací pro tento ikonografický typ je pravděpodobně Janovo evangelium: „Boha nikdy nikdo neviděl; jednorozený Syn, který je v náručí Otcově, nám o něm řekl.“ (J 1,18)

I.3.3 Žaltářová Trojice

Obdoba tohoto zobrazení je na východě známá jako novozákonní Trojice. Korunovaný Syn, většinou s křížem v ruce, trůní po pravici Boha Otce, který je zde zobrazen jako starý muž, mezi nimi se vznáší holubice Ducha svatého. Vyobrazení pravděpodobně vychází z textu žalmu: „Zasedni po mé pravici...“ (Ž 110,1) a z evangelia svatého Lukáše: „Ale od této chvíle bude Syn člověka sedět po pravici všemohoucího Boha.“ (L 22,69)

Tento způsob vyjádření Nejsvětější Trojice vznikl v 9. století na západě na obranu proti ariánským tendencím. Vyjadřuje rovnost a božskou přirozenost Syna a věčného Otce tím, že jsou spojeni na jednom trůně.⁴⁷ Dokonce můžeme vidět jednu z variant tohoto zobrazení Trojice, na které mají Syn a Otec společnou spodní část těla

⁴³ Srov. Nejsvětější Trojice, in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 170-177, 171.

⁴⁴ Srov. NOVOTNÝ: Světlo ikon, 94.

⁴⁵ Na východních ikonách obvykle toto zobrazení Trojice obklopují ještě andělské chóry. Výjimečná varianta vznikla kolem roku 1360 na miniatuře v Liber viaticus Jana ze Středy, na níž drží v náručí Bůh Otec medailon s Bolestným Kristem. Srov. Nejsvětější Trojice, in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 70-177, 172.

⁴⁶ Srov. Tamtéž, 172.

⁴⁷ Srov. SENDLER Egon: Ikony Krista, Víra, umění, liturgie, teologie, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, 266.

zahalenou pod jeden plášť. Na západě nazývaná žaltářová Trojice byla jedním z nejrozšířenějších typů zobrazovaných v církvi od středověku.⁴⁸ Můžeme se s ní setkat téměř všude, dá se říci, že tento námět téměř zlidověl.

I.3.4 Trůn milosti

Jedním z nejdůležitějších typů, který se zrodil na západě, je námět Svaté Trojice jako Trůnu milosti.⁴⁹ Došel podobného rozšíření jako žaltářová Trojice. Je zde zobrazen Bůh Otec na trůnu a drží v ruce ukřižovaného Syna, Duch svatý jako holubice se vznáší nad příčným břevnem.⁵⁰ Pokud se pozorně podíváme na výraz, který má Bůh Otec, vidíme, že je tu vyobrazen jako trpící. To je jistě silnou stránkou tohoto ikonografického typu.⁵¹ Jednou z variant Trůnu milosti je pak Pieta Páně, kde Bůh Otec drží v náručí bolestného Krista, na jehož těle jsou viditelné rány. Na tomto zobrazení nebývá holubice Ducha svatého.⁵²

Zobrazení Trojice se objevuje v náboženských tématech, která vycházejí z písma i tradice. Jsou to například Zvěstování Panně Marii, Narození Páně, Křest Krista či Korunování Panny Marie.⁵³ Konkrétně tématu zobrazení Nejsvětější Trojice v události Kristova křtu bude věnována celá další část této práce.

⁴⁸ Srov. Nejsvětější Trojice, in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 170-177, 172.

⁴⁹ Motiv Trůnu milosti ilustruje první kánon římské mše, kde Otec přijímá tělo Syna, aby ho přinesl jako oběť. Toto zobrazení můžeme najít na Sugerově okně v katedrále Saint Denis v Paříži, s datem vzniku kolem roku 1140. Tam je vyobrazeno ukřižování na arše úmluvy. Tento námět vychází z motivu kříže svatého Lothara, který byl zobrazen kolem roku 1000 v Cáchách, na němž je kompozice ruky Otcovy, ukřižovaného Krista a holubice Ducha svatého. Srov. SENDLER: Ikony Krista, Víra, umění, liturgie, teologie, 267.

⁵⁰ Srov. Nejsvětější Trojice, in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 170-177, 173.

⁵¹ SARKA Róbert: Obraz a Nezobrazitelné, <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2005-5/Obraz-a-Nezobrazitelne.htm>, (8. 6. 2010)

⁵² Srov. Nejsvětější Trojice, in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 170-177, 174.

⁵³ Srov. Tamtéž, 173.

II. ZOBRAZENÍ BOHA V TROJICI V UDÁLOSTI KŘTU PÁNĚ

Slovo křest vychází z řeckého „*baptizein*“, které v překladu znamená pohroužit se, ponořit se do vody. Křest je symbolickým ponořením do Kristovy smrti a spolu s ním skrze jeho vzkříšení je člověk povolán k novému životu. Voda z pramene je symbolem života, už od počátku světa je vnímána jako zdroj života a plodnosti. Na druhé straně mořská voda je symbolem smrti a proto se stala předobrazem tajemství kříže. Díky této symbolice vody můžeme vyjádřit spojení křtu s Kristovou smrtí.⁵⁴

Podívejme se na příslib, který nám podává Jan Křtitel: „Já vás křtím vodou. Přichází však někdo silnější než já; nejsem ani hoden, abych mu rozvázal řemínek jeho obuvi; on vás bude křtít Duchem svatým a ohněm“ (Lk 3,16)

Janův křest vodou byl udělován na znamení obrácení a přípravy na příchod toho, který vychází z výsosti a který přináší odpuštění hříchů. Křest Duchem svatým a ohněm činí to, co křest vodou nemohl. Duch svatý, který působí v této svátosti, skutečně očišťuje a posvěcuje, způsobuje odpuštění hříchů. Obě vyjádření, jak křest Duchem svatým, tak křest ohněm jsou obrazná a vycházejí ze starozákonních proroctví.⁵⁵

V následujících kapitolách se budeme věnovat tématu Ježíšova křtu v Jordáně, tedy zjevení Nejsvětější Trojice v této události. Vyjdeme od písemné zprávy, kterou můžeme najít ve všech čtyřech evangeliích. Podání tohoto zjevení se u jednotlivých evangelistů v detailech liší, základ mají ale všichni jednotný. V další kapitole se podíváme na ikonopisnou tradici a na způsoby zobrazení této události ve výtvarném umění. Následně se vydáme ke konkrétnímu sochařskému dílu, které vzniklo na počátku patnáctého století v Itálii. Na něm si názorně ukážeme výtvarný způsob vyjádření všech tří osob Nejsvětější Trojice. V poslední kapitole nahlédneme, jak se zjevení Boha v Trojici ve křtu projevuje v životě člověka a celého společenství církve.

⁵⁴ Srov. Katechismus katolické církve, 318nn.

⁵⁵ Křest Duchem je naplněním proroctví Joélova: „I stane se potom: Vylíji svého ducha na každé tělo.“ (Jl 3,1) Křest Ducha je naší spásou. Křest ohněm je obrazem soudu. Tato představa vychází z proroctví proroka Malachiáše: „Kdo však snese den jeho příchodu? Kdo obstojí, až se on ukáže? Bude jako oheň taviče, jako louh těch, kdo bělí plátno. Tavič usedne a pročistí stříbro, pročistí syny Léviho a přetaví je jako zlato a stříbro.“ (Mal 3,2n) Srov. ZVĚŘINA: Teologie Agapé I, 115.

II.1 KŘEST PÁNĚ A NOVOZÁKONNÍ ZJEVENÍ BOHA V TROJICI

„V těch dnech přišel Ježíš z Nazareta v Galileji a byl v Jordánu od Jana pokřtěn. V tom jak vystupoval z vody, uviděl nebesa rozevřená a Ducha, který jako holubice sestupuje na něj. A z nebe se ozval hlas: „Ty jsi můj milovaný Syn, tebe jsem si vyvolil.“ (Mk 1,9-11)

O této události najdeme zmínku ve všech třech synoptických evangeliích (srov. Mk 1,9-11; Mt 3,13-17; Lk 3,21-22). Janovo evangelium nemluví přímo o Ježíšově křtu, ale najdeme tu svědectví Jana Křtitele, který viděl sestupovat Ducha na Ježíše (srov. Jan 1,29-34). Nás zajímá především trinitární epifanie, která je s událostí Ježíšova křtu spjata. Teologická výpověď, kterou zde můžeme číst, se týká Ježíšova božství. Ježíš je Božím Synem už v tomto okamžiku, ne až po vzkříšení, které je nejplnějším projevem Ježíšova mesiášství (srov. např. Sk 2,36). Vstupuje jako Boží Syn už do svého veřejného působení. On je Božím Synem a Mesiášem už od počátku své lidské existence, protože byl počat Duchem svatým a mocí Nejvyššího. Není Božím Synem až od svého křtu, kdy nám to bylo zjeveno.⁵⁶ Okamžikem křtu je však pomazán k úkolu, který svobodně přijal od Otce, podobně jako byli pomazáváni na proroky a krále až dospělí muži, ne děti. Ježíš jako dospělý muž přijímá poslání zjevovat Otce a spasit lid. Stává se prorokem posledních dní a pravým králem, potomkem Davidovým.⁵⁷

„Křtem v Jordáně se Slovo dává poznat všem, aby veřejně začalo svou službu, naplnění plánu spásy. Tato služba je potvrzena hlasem Otce a světlem Ducha, který na něj sestupuje v podobě holubice.“⁵⁸

Ježíš začíná svou veřejnou činnost potom, co přijal Janův křest vodou. V Ježíši Kristu se stávají skutečností všechny předobrazy, které nám byly dány skrze starou smlouvu⁵⁹. On se z vlastní vůle nechal Janem pokřtít křtem, který byl určen pro hříšníky, aby naplnil všechnu spravedlnost. Neznamená to, že by byl hříšníkem a potřeboval změnit své smýšlení a činit pokání. Tímto činem nám ukazuje, že pro nás zmařil sám sebe. Duch, který se při stvoření světa vznášel nad vodami, sestupuje nyní ve viditelné podobě jako

⁵⁶ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 203.

⁵⁷ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Dar Otce i Syna, Základy systematické pneumatologie, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999, 42n.

⁵⁸ SENDLER: Ikony Krista, Víra, umění, liturgie, teologie, 85.

⁵⁹ Konkrétně starozákonní předobrazy křtu si připomínáme při obřadech velikonoční vigílie, při svěcení křestní vody. Jsou to události, které nám pomáhají hlouběji chápat tajemství křtu. Už při stvoření světa, kdy se vznášel duch Boží nad vodami, vložil Bůh do vody své požehnání a život. Prvním předobrazem křtu je stvoření. Poté Noemova archa, v níž byl skrze vodu zachráněn život, je předobrazem spásy skrze křest. Osvobození, které skrze křest získáváme, je vyjádřeno předobrazem průchodu Izraele Rudým mořem. Posledním předobrazem tajemství křtu je přechod přes Jordán, kterým získává Izrael zaslíbenou zemi darem. V této události vidíme obraz věčného života, který nám byl zdarma darován. Srov. Katechismus katolické církve, 319n.

symbol nového stvoření na Krista a Bůh Otec nám představuje Ježíše jako svého milovaného Syna.⁶⁰

„Křest v Jordáně, zjevení Ducha svatého a prohlášení Otcovo tvoří jeden celek. Syn člověka přichází mezi lidem k Janovi nikoli proto, aby se obrátil a byly mu odpuštěny hříchy. Naopak „ihned“ vystoupil z Jordánu, nebe se otevřelo a Ježíš je prohlášen za Božího Syna. Nejde pro odpuštění hříchů, ale je pomazán na proroka, tradice dodává: na krále i kněze, pomazán i k smrti. On sám bude křtít Duchem, jehož je pln, on bude přemáhat hřích mocí a láskou.“⁶¹ Ježíš, na rozdíl od nás, nepotřebuje odpuštění hříchů. Přichází, aby nám zjevil svého Otce v nebesích.

V Ježíši Kristu se uskutečňuje starozákonní proroctví i Janova předzvěst o příchodu Silnějšího, který bude naplněn svatým Duchem. Zvěst o dvojím zjevení, které nastalo při Ježíšově křtu, vychází ze svědectví Jana Křtitele. O viditelném zjevení Ducha svatého a Otcově hlasu z nebe, který zjevuje Ježíše jako Božího Syna, můžeme číst ve všech čtyřech evangeliích. Výpovědi evangelistů, i když se v detailech liší, tvoří v základní výpovědi jednotu.⁶²

⁶⁰ Srov. Katechismus katolické církve, čl. 1224.

⁶¹ ZVĚŘINA: Teologie agapé I, 116.

⁶² Srov. Tamtéž, 115.

II.2 VÝTVARNÉ ZOBRAZENÍ TROJICE V UDÁLOSTI KŘTU PÁNĚ

Vyobrazení Křtu Páně vychází z konkrétní události. Jak jsme se již zmínili v předchozí kapitole, písemný záznam o ní můžeme najít v evangeliích.

Slavení a písemné prameny liturgie svátku Zjevení pocházejí z Východu. První výtvarné zobrazení však známe ze Západu. Jsou to figurální reliéfy, které zdobily sarkofágy, drobné předměty ze slonoviny i nástěnné malby v katakombách.⁶³ Způsob, jakým jsou tvořeny, je velmi jednoduchý, nesnaží se převyprávět podrobně historickou událost, ale předat víru v Boha, který se nám skrze tuto událost zjevil. Vyobrazení je symbolem křtu církve, jeho prototypem.⁶⁴

Křtův křest byl zobrazován už na přelomu druhého a třetího století. Můžeme sledovat, jak se během staletí jeho způsob měnil. Na prvních vyobrazeních vidíme jen Jana Křtitele, který podává ruku Kristu vystupujícímu z vody. Holubice Ducha svatého vychází z nebe a sestupuje na Ježíše, podle slov Písma svatého. Na některých vyobrazeních pak můžeme vidět, jak z nebe vychází paprsek světla, který vyjadřuje mocný hlas Boha Otce. Od 5. a 6. století se ve scéně objevují jeden nebo dva andělé. Ti nesou bílé roucho, do kterého bude Ježíš po přijetí křtu zahalen. V té samé době se na mozaikách v baptisteriích setkáváme s motivem personifikace Jordánu v podobě mužské figury⁶⁵. Kristus bývá zobrazován velmi mladý, nejprve má podobu dítěte, později je to mladý muž s vousem. Vyjádření Boha Otce vychází od zobrazení paprsku světla vycházejícího z nebe, přes motiv Boží pravice až po celou postavu. Duch svatý má vždy podobu holubice, ta v pozdější době může držet v zobáčku ampuli s posvěceným olejem. Můžeme sledovat vývoj od prostých figurálních kompozic, až po vyobrazení, na kterých jsou vymalovány celé sbory andělů a zástupy lidí, kteří čekají na křest. Stejně jako se plní figurální kompozice, rozšiřuje se i množství symbolů, které z obrazu můžeme vyčíst.⁶⁶

⁶³ Například v Lucinině kryptě v Kalixtových katakombách z přelomu 2. a 3. století. Srov. Křest Páně (Krista), in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 136-137, 136.

⁶⁴ Srov. SENDLER: Ikony Krista, Víra, umění, liturgie, teologie, 89.

⁶⁵ Toto vyobrazení známe z baptisterií v Ravenně (v baptisteriu ortodoxních z let 430-458 a v baptisteriu ariánských z doby kolem roku 500) U nás je tento způsob vyobrazení znám z Vyšehradského kodexu (kolem roku 1085) Srov. Křest Páně (Krista), in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 136-137, 136.

⁶⁶ Srov. Tamtéž, 136.

II.3 KŘEST KRISTA V SOCHAŘSKÉM ZOBRAZENÍ V BAPTISTERIU V SIENĚ

Nyní se podíváme na konkrétní sochařské zobrazení⁶⁷ Ježíšova křtu. Jeho autorem je florentský mistr Lorenzo Ghiberti,⁶⁸ který žil a pracoval v Itálii v letech, kdy se zrodila renesance.⁶⁹ Právě v této době se postupně odděluje tradice západní a východní ikonografie. Východní ikony jsou na rozdíl od západního umění dogmatické, ne geometrické.⁷⁰ Západní umění pracuje od této doby více s iluzí prostoru a realitou.

V díle Lorenza Ghibertiho se mísí nové i staré, v jeho reliéfech vidíme stále ještě gotické tradice i moderní renesanční přístup. Na reliéfu, který mezi jinými zdobí křtitelnici v baptisteriu Sienského dómu⁷¹, je zobrazen Křest Páně (viz obr. 1). Tento způsob zobrazení byl i v pozdější době v Západní církvi hojně užíván.

⁶⁷ V této době je již sochařský způsob zobrazování na západě zcela běžný. Co se ale týká názoru prvotní církve na přítomnost sochařských děl v božím domě, byl postoj jednoznačně odmítavý. Nejen aby nevznikaly falešné představy a obrazy Boha v lidské mysli. Sochy se totiž příliš podobají modlám, které pohané umísťovali ve svých svatyních. Z tohoto důvodu nebylo vůbec možné postavit na oltář sochu Krista ani sochy světců. Křesťané, kteří byli právě obráceni z pohanství, by pak nesnadno rozlišovali, jaký rozdíl je mezi nově přijatým křesťanstvím a pohanským kultem. Mohli by se domnívat, že socha je skutečně zpodobněním Boha a klaněli by se sochám na místo živého Boha. Srov. GOMBRICH Ernst Hans: Příběh umění, Praha: Odeon, 1992, 107.

⁶⁸ Lorenzo Ghiberti (1378- 1455) pochází ze zlatnické rodiny z Florencie, srdce Toskánska. Pro své město vytvořil dvoje bronzové dveře pro baptisterium Dómu Santa Maria del Fiorre. Soutěž na první z nich vyhrál, když mu bylo něco málo přes dvacet let. Tyto dveře jsou řešeny způsobem, který má ještě blízko ke gotické tradici. Tvaroslovím navazuje na gotické dveře Andrea Pisana. Druhé dveře, které vytvořil Ghiberti, už jsou ryze renesanční. Tvoří je deset reliéfů, které již zpracovává novou technikou. Umělec na nich vytváří iluzivní prostory a krajiny, v nichž jsou zasazeny jednotlivé figury, tímto způsobem jsou tu vyobrazeny starozákonní motivy. Reliéfy jsou řešeny s ohledem na objevení zásad perspektivy. Svou plastičností v mnohém překonávají reliéfy antického Řecka. Srov. PIJOAN José: Dějiny umění/5, Praha: Odeon, 1989, 137-139.

⁶⁹ Renesance vznikla na počátku 15. století v Itálii, centrem byla právě Florencie, ze které pocházel mistr Ghiberti. Název renesance znamená „obrození“. Je obdobím, kdy byly znovuobjeveny antické přístupy, byla objevena perspektiva. Umění přestává být výhradně náboženského charakteru, vstupují do něho i světské náměty. Umělci vystupují ze své anonymity, která byla samozřejmá v celém středověku. Srov. STADLER Wolfgang: Dějiny sochařství, Praha: Rebo production, 1996, 125.

⁷⁰ Srov. SARKA: Obraz a nezobrazitelné, 204.

⁷¹ Křtitelnice Baptisteria v Sieně byla vytvořena v letech 1417- 1431. Je šestiboká a její stěny zdobí reliéfy od čtyř předních italských sochařů té doby. Na reliéfech jsou vyobrazeny příběhy ze života Jana Křtitele: Anděl zvěstuje Zachariášovi narození Janovo (Jacopo della Quercia), Narození Janovo a Kázání Jana Křtitele (Giovanni Turino), Křest Kristův a Zatčení Jana Křtitele (Lorenzo Ghiberti) a Hostina Herodova (Donatello). Srov. Siena, Pieve di San Giovanni Battista: http://it.wikibooks.org/wiki/Siena/Pieve_di_San_Giovanni_Battista, (13. 11. 2010).

Obrázek 1. Lorenzo Ghiberti, *Křest Kristův*, Zlacený bronzový reliéf v baptisteriu katedrály v Sieně

Uprostřed stojí Kristus, nad ním se vznáší holubice Ducha svatého a Bůh Otec. Ježíš je obklopen ministrujícími anděly. Vedle stojí Jan Křtitel, kostnatý prorok z pouště.⁷² Za ním roste strom. Tento symbol vychází z motivu stromu a zaťaté sekery, který byl zobrazován na východě a je inspirován kázáním Jana Křtitele: „Sekera už je na kořeni stromů; a každý strom, který nenese dobré ovoce, bude vyťat a hozen do ohně.“(L 3,9)⁷³ Nebudeme se zabývat tím, kolik je zde zobrazených andělů, ani skalnatou krajinou, kterou protéká řeka Jordán, ve které Ježíš stojí. Zaměříme se právě na osoby nejsvětější Trojice.

⁷² Srov. GOMBRICH: Příběh umění, 198n.

⁷³ Srov. Křest Páně (Krista), in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 136-137, 137.

II.2.1 Zobrazení Boha Otce

Pokud sledujeme způsoby, jakými byl zobrazován v průběhu dějin Bůh Otec, všimneme si jistě toho, že zpočátku nebyl zobrazován vůbec. Tato situace vychází ze starozákonní tradice:⁷⁴

„Nezobrazíš si Boha zpodobením ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit.“ (Ex, 20,4-5)

Tento zákaz je založen na absolutní Boží transcendenci nad veškerým stvořením i na jeho jednoznačné a čiré duchovosti, která nemůže být zobrazována smyslovým způsobem. Bůh zůstává skrytý našim smyslům a neproniknutelný našemu rozumu.⁷⁵

Jako znamení Božího zjevení se na obraze křtu Páně objevuje slunce a měsíc, symboly vítězství (vítězný věnec, nebeský trůn, otevřená nebeská brána).

Zjevení Boha Otce je zobrazeno nejprve jen paprskem světla, který vychází z nebes, později z nebes vystupuje a jedná Boží pravice. Na našem díle, které pochází z počátku 15. století, vidíme Boha Otce zobrazeného způsobem, který se vyskytoval od 11. století. V této době se na místo ruky Boží začala zobrazovat hlava nebo busta Boha Otce (viz obr. 2). V pozdější době pak můžeme na obrazech Kristova křtu spatřit celou postavu Otce trůnícího na nebesích.⁷⁶ Vidíme tedy, že se postupně od symbolického zobrazení docházelo k zobrazení zcela konkrétnímu, které již může přetvářet lidské představy o Bohu Otci.

Obrázek 2. Detail zobrazení Boha Otce

⁷⁴ V mojžišském náboženství panoval přísný zákaz vytvářet obrazy. Ten se vztahoval především na zobrazení lidských bytostí a zvířat. Důvodem bylo nebezpečí modloslužby, která byla rozšířena v okolních národech. Srov. Obraz, in: DE FIORES a GOFFI: Slovník spirituality, 604-612, 605. Židovská tradice sice vysvětlovala zákaz Desatera dost přísně, ne ale vždy a všude. Najdeme i synagogy, které měly stěny zdobené nástěnnými malbami. V těchto obcích nejspíš rozuměli tomuto přikázání zákona ve smyslu jiných míst Písma. Například ve Druhé knize Mojžíšově jen o několik veršů později, než najdeme předchozí zákaz, je napsáno: „Neuděláte si mé zpodobení, neuděláte si bohy stříbrné ani zlaté.“ (Ex 20,23) Na tomto místě Písma je zákaz vymezen na zobrazování božstev. Tento výklad je však jen výjimkou, většina židovských synagog neměla na stěnách žádné obrazy. Srov. NOVOTNÝ: Světlo ikon, 29.

⁷⁵ Srov. Obraz, in: DE FIORES a GOFFI: Slovník spirituality, 604-612, 605.

⁷⁶ Srov. Křest Páně (Krista), in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 136-137.

II.2.2 Zobrazení Syna

Obrázek 3. Detail zobrazení Syna

„On je obraz Boha neviditelného, prvorozený všeho stvoření.“ (Kol 1,15) Kristus sám je nejrealističtější Boží obraz, protože se v něm odráží podoba neviditelného Boha otce.⁷⁷

Na tomto zobrazení můžeme Ježíše vidět jako mladého muže s vousem (viz obr. 3). Počáteční zobrazení ukazovala Krista v podobě dítěte na znamení jeho poslušnosti a pokory vůči Otci. Ježíš bývá zobrazován nahý, po pás ve vodě. V našem případě je Ježíš oblečen do suknice a voda Jordánu mu sahá jen po kotníky. Na některých vyobrazeních drží Kristus v ruce kříž, na reliéfu ze sienského baptisteria pravou rukou žehná, což je na zobrazeních Kristova křtu velmi časté. Méně obvyklé už je, že Kristus klečí před Janem Křtitelem. Spíše Křtitel klečí před Kristem, aby se tím vyjádřila jeho nehodnost: „Přichází někdo silnější než já; nejsem ani hoden, abych rozvázal řemínek jeho obuvi; on vás bude křtít Duchem svatým a ohněm.“ (L 3,16)

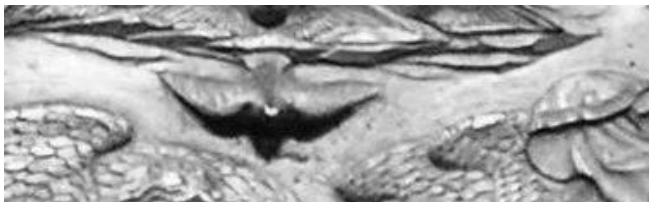
Na některých zobrazeních v pozdější době můžeme pod nohama Krista vidět draka, což symbolizuje jeho vítězství nad hříchem.⁷⁸

⁷⁷ Srov. Obraz, in: DE FIORES a GOFFI: Slovník spirituality, 604-612, 606.

⁷⁸ Srov. Křest Páně (Krista), in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 136-137.

II.2.3 Zobrazení Ducha svatého

Existují dva symboly, kterými je nejčastěji zobrazován Duch svatý. V zobrazení události Letnic je to v podobě plamenů, které při seslání Ducha svatého sestupují nad hlavy apoštolů. V události Křtu Páně je to symbol holubice (viz obr. 4).⁷⁹

Obrázek 4. Detail zobrazení holubice Ducha svatého

Holubice se, podle vidění při Ježíšově křtu, stala nejznámějším obrazem Ducha svatého (srov. Mt 3,16). Křest bychom mohli označit jako druhé stvoření, proto nemůžeme opomenout spojitost se starozákonním textem o prvním stvoření, kde se píše o Božím duchu, který se vznášel nad vodami. Holubice byly symbolem neposkvrněnosti a střídmosti (srov. Mt 10,16). Byly jedinými ptáky, které židé mohli obětovat v chrámě v Jeruzalémě.⁸⁰

Ve Starém zákoně ani v jiné židovské literatuře obvykle symbol holubice není používán, už vůbec ne jako symbol Hospodina. Význam tohoto obrazu, který je v křesťanské ikonografii hojně používán pro Ducha svatého, nám nepomohou objasnit ani antické symboly duše nebo lásky. Tomuto obrazu můžeme rozumět jako znamení „okřídleného poselství nebes“, je projevem lásky, která trvá mezi Bohem Otcem a jeho Synem.⁸¹

Podívali jsme se blíže na způsob zobrazení osob Nejsvětější Trojice. Pokud chceme skutečně vejít do tajemství Trojice, potom nemůžeme zůstat u jejího výtvarného ztvárnění, nebo jen přemýšlet o pojmech. Pojmy označují skutečnost, do které se musíme hluboce ponořit. Boží Trojice se nám v plnosti zjevila skrze Ježíše Krista, on je vstupní branou do tajemství Nejsvětější Trojice.⁸² V poslední části této práce se pokusíme propojit vnější obraz s konkrétním duchovním životem, obrazem Boha v lidském nitru.

⁷⁹ Srov. Nejsvětější Trojice, in: ROYT: Slovník biblické ikonografie, 170-177, 170.

⁸⁰ ŠPIDLÍK Tomáš, Znáš Boha Otce, Syna i Ducha svatého?, Olomouc: Refugium, 2005, 149.

⁸¹ Srov. ZVĚŘINA: Teologie Agapé I, 115.

⁸² Srov. GALOT, Autentická tvář Trojice, 135n.

III. ZOBRAZENÍ BOHA - TROJICE V UDÁLOSTI KŘTU PÁNĚ V KONTEXTU SPIRITUÁLNÍ TEOLOGIE

Nemůžeme hovořit pouze o výtvarném zobrazení Nejsvětější Trojice v události Kristova křtu. Je nemožné a mylné vytvářet si obraz Boha, protože Bůh je duchový a přesahuje všecko stvoření. Ale stvoření je jeho stopou a odleskem jeho podoby. Člověk byl stvořen podle Boží podoby a obrazu (srov. Gn 1,26). Boží obraz v člověku se předává plazením a je podstatou jeho bytí. Je podílem na slávě Boží.⁸³

Jakékoli výtvarné zobrazení odkazuje na toho, kdo je na něm vypočten. V našem případě na Boha samotného a na jeho zjevení při Ježíšově křtu. Výtvarné ztvárnění není tím, co ovlivňuje lidskou spiritualitu. Sám Bůh a jeho obraz v lidské mysli ovlivňuje duchovní život každého člověka. V poslední části této práce se zaměříme na obraz Boha - Trojice v lidské mysli, neboť do člověka Bůh vložil svůj obraz už v okamžiku stvoření. Vyjdeme proto ze základního předpokladu o člověku.

V první kapitole budeme hovořit o Božím obrazu v člověku. Bůh do nás vložil svou podobu. Jeho jediným a nejvěrnějším obrazem je Ježíš Kristus, proto pokud chceme být podobni Bohu, musíme se stávat stále více podobni Kristu. Tím, že následujeme Krista, stáváme se stále více podobni Bohu Otci. K tomu můžeme dojít jedině v Duchu svatém. Dorůstáme do podoby Boha, který je naším Stvořitelem.

Druhá kapitola pak hovoří o odpovědi člověka na dar zjevení Boha v události Ježíšova křtu. Tou je přijetí víry a křtu ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a život křesťana ve společenství s živým Bohem v Trojici. Druhá a třetí podkapitola tedy pojednává o významu obrazu Nejsvětější Trojice v životě křesťana i celého společenství církve.

⁸³ Srov. Obraz, in: DE FIORES a GOFFI: Slovník spirituality, 604-612, 605n.

III.1 OBRAZ BOHA V LIDSKÉ MYSLI

Proč se nyní budeme zabývat pojmem Božího obrazu? Věřící na východě rozumí dokonalý duchovní život jako zář Božího obrazu v člověku. Proto tedy, pokud chceme dojít ke konkrétnímu duchovnímu životu, který je odpovědí na Boží zjevení, pak vyjdeme právě od tohoto základu. Obraz Boží v lidském nitru je obrazem Krista, nejvěrnějšího obrazu Boha Otce, v němž se věčně rodí.⁸⁴ Úkolem každého člověka je hledat a stále v sobě obnovovat Boží obraz.

„Člověk je jednota duše a těla. Jakožto tělesná bytost v sobě zahrnuje prvky hmotného světa; v něm dosahují svého vrcholu a pozvedají hlas k svobodnému chválení svého Stvořitele. Člověk proto nesmí pohrdat tělesným životem, nýbrž naopak, je povinen považovat své tělo za dobré a hodné úcty, poněvadž bylo stvořeno Bohem a posledního dne má být vzkříšeno.“⁸⁵ Výrazem duše chápeme ono nejnítěnější a nejcennější v člověku, v čem jsme v nejhlubším smyslu Božím obrazem. Duše oživuje lidské tělo a to má tak podíl na důstojnosti tohoto obrazu.⁸⁶

Vyjdeme tedy od výpovědi o člověku jako Božím obrazu, ve druhé podkapitole budeme mluvit o Kristu, ve kterém obraz Boží došel svého naplnění. A v poslední podkapitole pak budeme sledovat, jak člověk může obraz Boží, který mu byl darován při stvoření, naplňovat v následování Krista, nejvěrnějšího Božího obrazu.

III.1.1 Člověk - obraz Boží

Vyjdeme z textu, který najdeme hned na začátku Bible a který je jednou z nejhlubších výpovědí o člověku: „I řekl Bůh: „Učínme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“ Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.“ (Gn 1,26-27)

Na jednu věc je tu kladen zvláštní důraz, opakuje se v textu třikrát: člověk je obraz Boží a jeho podoba. Být obrazem není něco, co by bylo neměnné, provždy dané.

⁸⁴ Srov. ŠPIDLÍK Tomáš: *Spiritualita křesťanského východu*- Modlitba, Olomouc: Refugium, 1999, 51.

⁸⁵ DRUHÝ Vatikánský koncil. Konstituce pastorální o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* (ze dne 7. prosince 1965), in: *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. čl. 14.

⁸⁶ Srov. Katechismus katolické církve, čl.363n.

Každý člověk ve svém životě prochází mnoha proměnami. Bůh už při stvoření vkládá v člověka jako dar svůj obraz a očekává od něho splnění velkolepého úkolu, kterým je dospět do podoby svého Stvořitele. S tím je také spojena touha člověka po božství. Člověk chce být jako Bůh. Bůh je tedy pro člověka cílovým ideálem jeho seberealizace. Proto je také každá spiritualita vymezena naší představou o Bohu.⁸⁷ Ta však není vždycky úplně správná a pravdivá. Každý člověk v průběhu času duchovně roste, tím se mění a rozvíjí i obraz Boha v jeho mysli. To neznamená, že všechny představy o Bohu, které jsou přechodné, musí být nepravdivé. Jestliže odkazují na nevýslovné tajemství a jsou otevřeny Nevýslovnému, pak ukazují správný směr na naší cestě k Božímu království.⁸⁸

III.1.2 Kristus - obraz věčného Otce

Bůh sám vymaloval svůj první obraz v Ježíši Kristu. Skutečně můžeme říci spolu se svatým Pavlem: „On je obraz Boha neviditelného, prvorozený všeho stvoření“ (Kol 1,15).⁸⁹

Kristus je obrazem Božím, v něm jediném se cele odráží Otcova podstata. Reálný smysl má pojem „obraz“ právě v Kristu.⁹⁰ Kristus je nejvyšší krásou, projevem Otcovy dobroty a krásy: „Kdo vidí mne, vidí Otce“ (J 14,9). Ježíš odráží krásu Boha Otce ve světě a je naplněním krásy vesmíru. Kristus je ikonou Otce, kterou vytvořil sám Duch svatý. V jeho kráse se spojuje Boží transcendence i imanence.⁹¹

Vtělené Slovo (Jan 1,14; 14,9), jímž je od věků Syn v Otcově lůně, je obrazem Otce. Jestliže je Kristus věčným Slovem Otce proneseným trvale ve světě, pak se člověk stále více podobá obrazu, přijme-li ve víře slovo Boží a přináší dál plody své víry. Jestliže je Kristus svátostí Otce, pak se křesťan stále více podobá Kristu ukřižovanému a zmrtvýchvstalému, přijímá-li svátosti. Má tak podíl na slávě Božího obrazu.⁹² A právě svátost křtu je počátkem křesťanského života a cestou, která vede k ostatním svátostem.

⁸⁷ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 48.

⁸⁸ Srov. Tamtéž, 50.

⁸⁹ Srov. ŠPIDLÍK Tomáš: Prameny světla, Olomouc: Refugium, 2005, 21.

⁹⁰ Základem zobrazení nezobrazitelného Boha je dogma o Vtělení. Ve Starém zákoně nemohl být Bůh zobrazován, protože byl netělesný. Když se však druhá božská osoba stala tělem, otevřela se možnost pro jeho zobrazování. Neviditelný Bůh se stal vtělením viditelným. Tak se nám otevírá cesta k vytváření viditelných obrazů. Srov. SARKA: Obraz a nezobrazitelné, 202-204, 202.

⁹¹ Srov. tamtéž.

⁹² Srov. Obraz, in: DE FIORES a GOFFI: Slovník spirituality, 604-612, 606.

III.1.3 Následování Krista

Podle svatého Pavla se má člověk připodobnit Kristu. On je v pravém slova smyslu Boží obraz: „Na odhalené tváři nás všech se zrcadlí slavná zář Páně, a tak jsme proměňováni k jeho obrazu ve stále větší slávě – to vše mocí Ducha Páně“ (2 K 3,18) Křesťan svým životem odráží jako v zrcadle slávu Páně a Pán ho skrze svého Ducha svatého neustále přetváří k svému obrazu

První Ježíšovi učedníci před sebou ani neměli jinou knihu než život svého Pána a Mistra. Napodobování Krista zaujímá v našem duchovním životě důležité místo. Svatý Jan Klimak říká: „Křesťan je člověk, který napodobuje Krista, jak jen je to člověku možné, slovy, skutky i myšlenkami.“

Kristus se zdá nedostižný jako vzor života, pokud bychom ho chtěli napodobovat jako nějakého lidského hrdinu. Na to ani nemáme sami dostatek sil. Ale pokud chceme následovat Krista, pak je důležité, abychom začali žít život v Kristu, ne jen podle Krista. Jak říká svatý Pavel: „Nežiji už já, ale žije ve mně Kristus“ (Ga 2,20). On dává člověku sílu.⁹³

Svatí svým životem odkazují na Krista. Oni jsou jeho živými obrazy, odleskem světla, kterým je sám Kristus. Věřící byli přesvědčeni, že následování svatých je jednodušší, protože je lepší dívat se na odlesk světla na hladině, než hledět přímo do slunce, zdroje světla, které oslňuje. Pravdou ale je, že jediným prvním vzorem, který máme rozjímat a následovat, zůstává Ježíš Kristus.⁹⁴ On sám řekl, jak můžeme číst v Janově evangeliu: „Já jsem světlo světa. Kdo mě následuje, nebude chodit ve tmě, ale bude mít světlo života“ (Jan 8,12)

Pravé spásy a svobody žádný člověk nedojde sám svou vlastní silou. Spása je v první řadě dar. My však ho nemáme jen nečinně přijmout. Spása je nabídkou, která vyžaduje naši odpověď: rozhodnutí přijmout víru a vynaložit úsilí na cestě, která vede k naplnění spásy v Bohu. Pokud tedy máme říci, jaký podíl na naší spáse má Kristus a jaký my a naše úsilí, pak musíme říci, že Kristovo spasitelské dílo nám otvírá cestu ke spáse, kterou však musíme projít každý sám.⁹⁵

⁹³ Srov. ŠPIDLÍK: Znáš Boha Otce, Syna i Ducha svatého?, 94n.

⁹⁴ Srov. Tamtéž, 94.

⁹⁵ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Úvahy o některých aspektech křesťanské spásy, in: Teologické texty 4 (2005), 134-137, 135.

III.2 ODPOVĚĎ ČLOVĚKA NA BOŽÍ ZJEVENÍ

„Svým zjevením oslovuje neviditelný Bůh ze své veliké lásky lidi jako přátele a stýká se s nimi, aby je pozval a přijal do svého společenství. Přiměřenou odpovědí na toto pozvání je víra. Vírou člověk plně podřizuje Bohu svůj rozum i vůli. A celou svou bytostí dává souhlas Bohu, který se zjevuje.“⁹⁶ To se můžeme dočíst v Katechismu katolické církve. Víra je naší odpovědí na Boží zjevení, je osobním posláním, ale není žádným osamoceným činem. Víra je předávána jako život a stejně jako člověk nemůže sám žít, nemůže sám ani věřit. Žádný člověk na světě k víře nepřišel sám od sebe, stejně jako si nemohl dat sám sobě život.⁹⁷

„Víra je nezasloužený dar, který Bůh zdarma dává člověku...Abychom žili, rostli a vytrvali ve víře až do konce, musíme ji živit Božím slovem; musíme prosit Pána, aby nám v ní dal růst, musí se projevovat láskou, udržovat naději a musí být zakořeněna ve víře církve.“⁹⁸

V následujících třech podkapitolách budeme hovořit o významu Nejsvětější Trojice ve křtu a v životě jednotlivce i společenství církve.

III.2.1 Křest ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého

V Katechismu katolické církve se o křtu píše: „Svatý křest je základem celého křesťanského života, vstupní branou k životu v Duchu a branou, která otevírá přístup k ostatním svátostem. Křtem jsme osvobozeni od hříchu a znovuzrozeni jako Boží děti, stáváme se Kristovými údy; jsme přivtěleni k církvi a stáváme se účastnými jejího poslání: Křest je svátost znovuzrození skrze vodu ve slově.“⁹⁹ Tento úryvek naznačuje význam přijetí křtu i působení Boží Trojice v něm.

Už samotná slova, která při křtu zazní, jsou jasným vyjádřením naší víry v Nejsvětější Trojici: „Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.“ Skrze křest se každý stává adoptivním Synem Boha Otce, dostává nový život v Duchu svatém a stává se podobný Kristu, jehož křest je pravzorem křesťanského obřadu.¹⁰⁰

⁹⁶ Katechismus katolické církve, čl.142n.

⁹⁷ Srov. Tamtéž, čl. 166.

⁹⁸ Tamtéž, čl. 162.

⁹⁹ Tamtéž, čl. 1213.

¹⁰⁰ Srov. ŠPIDLÍK: My v Trojici, 76n.

Svatosti jsou prameny našeho duchovního života. Protéká jimi jediná živá voda, jeden Duch Boží. Každá z nich uděluje specifický dar, ale všechny proměňují člověka a vedou ho blíž k Bohu. Abychom mohli pochopit smysl, který v lidském životě mají, nejprve je musíme žít. Svátosti totiž nejsou jen pojmy, ale především události.¹⁰¹

III.2.2 Význam Nejsvětější Trojice pro duchovní život

Jaký vliv má tajemství Nejsvětější trojice na život člověka a na křesťanskou spiritualitu? Už jsme mluvili o tom, že Bůh je pro člověka cílovým ideálem, do něhož chce dorůst. Pokud chceme dojít spásy, pak je pro nás Bůh také základní normou. Boží zákon je cestou, která vede ke spáse. To, že Bůh daroval svému lidu zákon, je projevem jeho sebezjevení a sebedarování. Jestliže je vrcholným zjevením Boha Kristus, pak je pro nás pravým novým Zákonem. Jeho máme následovat a napodobovat.¹⁰² On je vstupní branou do tajemství Nejsvětější Trojice. Bůh se stal člověkem a jeho vtělení přineslo nutnost vysvětlit rozdílnost božských osob. V Ježíšově chování se odráží to, co je podstatou jeho bytí. Je Synem Otce a Otec je jeho Bohem. Modlil se k němu a důvěrným oslovením abba vyjevuje vztah.¹⁰³

Bůh je i náš Otec. Tento výraz v sobě zahrnuje zájem, který otec má na tom, aby dítě dorostlo do jeho podoby. Určuje i vztah jeho dětí k němu. Který syn by nechtěl jednou být takový, jako je jeho otec. V souvislosti s obrazem Boha jako Otce vidíme, jak je jeho představa v lidské mysli důležitá a určující i pro vnímání sebe sama. Bůh je Pánem nebe a země. Člověk je Božím obrazem ve světě, to je projevem Boží imanence, ale přesahuje všechno stvoření, v tom se odráží Boží transcendence. Naše spodobení s Bohem vyžaduje, abychom rozvíjeli oba zmíněné pohledy.¹⁰⁴

Bůh je pro člověka vzorem, kterého se snaží dosáhnout. Člověk je stvořen k Božímu obrazu a jeho cílem je dosáhnout co nejvěrnější podoby s Bohem. Pokud člověk důsledně uvažuje i jedná, pak to, jaký obraz Boha má člověk ve své mysli, má přímý vliv na jeho duchovní život a naopak podle lidské spirituality poznáme, jaký obraz Boha v sobě člověk nese. Cílem našeho života je následování Boha v Trojici.¹⁰⁵

¹⁰¹ Srov. CAMPATELLI Maria. Křest, Každý den u pramenů nového života. Olomouc: Refugium, 2010, 42 a 140.

¹⁰² Srov. POSPÍŠIL: Cesty k trinitární spiritualitě, 139.

¹⁰³ Srov. GALOT, Autentická tvář Trojice, 136.

¹⁰⁴ POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 162.

¹⁰⁵ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Trojice jako základ univerzality- katolicity církve, in: Teologické texty 5 (2004), 183-186, 184.

Bohužel víra v Trojjediného mnohdy příliš neovlivňuje život křesťanů. Některým stačí nejasné pojetí Boha, nemají snahu být v důvěrném vztahu s Trojjediným, proniknout do tajemství tří božských osob. V modlitbě se často oslovení omezuje na Boha bez určení osoby. Mnozí křesťané nemají sice pochyb o existenci tří osob, ale nežijí svůj život v důvěrném spojení s Otcem, Synem a Svatým Duchem.¹⁰⁶

III.2.3 Význam Trojice v životě církve

Přitažlivost církve Kristovy závisí na tom, do jaké míry dokáže být pravdivou ikonou Trojice. Jednota mezi Otcem a Synem je základem jednoty mezi učedníky. Jejich jednota pak vyzařuje slávu, kterou dostal Syn od Otce a kterou daruje společenství svých věřících. Tato vazba mezi církví a tajemstvím Trojice je zakotvena v Písmu. Příkladem nám může být úryvek z Janova evangelia:

„Neprosím však jen za ně, ale i za ty, kdo skrze jejich slovo ve mne uvěří; aby všichni byli jedno jako ty, Otče, ve mně a já v tobě, aby i oni byli v nás, aby tak svět uvěřil, že ty jsi mě poslal. Slávu, kterou jsi mi dal, dal jsem jim, aby byli jedno, jako my jsme jedno- já v nich a ty ve mně; aby byli uvedeni v dokonalost jednoty a svět aby poznal, že ty jsi mě poslal a zamiloval sis je tak jako mne“ (Jan 17, 21-23).

Člověk v hloubi srdce touží po co nejnplnějším společenství lásky. To ale ve světě nalezneme jen velice obtížně. Musíme si ale uvědomit, že církev je společenstvím nedokonalých lidí v nedokonalém světě. Proto je ikonou Trojice spíše v touze než v plnosti uskutečnění, ke kterému dojde až v Božím království.¹⁰⁷

„Jsou rozdílná obdarování, ale tentýž Duch; rozdílné služby, ale tentýž Pán; a rozdílná působení moci, ale tentýž Bůh, který působí všechno ve všech“ (1Kor 12,4-6).

V tomto úryvku vidíme další pohled na trinitární tajemství prožívané ve společenství církve. Zejména hierarchická služba je spojená s Christologickým základem církve, protože je odvozena od Krista, Hlavy celého společenství. V člověku působí Duch svatý svými dary, to odpovídá charismatické stránce života církve. A všechno má pak společného jmenovatele, kterým je Bůh Otec působícím všechno ve všem.¹⁰⁸

Je tedy patrné, že jednostranný důraz na christologii a opomíjení pneumatologie, by vedl k velké nevyváženosti mezi úřadem a charismaty. Ve své historii neměla západní církev dlouho samostatné pojednání o působení Ducha svatého v dějinách

¹⁰⁶ Srov. GALOT: Autentická tvář Trojice, 134.

¹⁰⁷ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 61.

¹⁰⁸ Srov. Tamtéž, 62.

spásy, pneumatologii. Eklesiologie byla postavena na christologickém základě. To vedlo k přehnanému důrazu na hierarchické uspořádání církve. Někdy mluvíme v této souvislosti o redukci eklesiologie na hierarchologii. Druhý vatikánský koncil zvýrazňuje pneumatologický aspekt tajemství naší víry, aby opět dosáhl vyrovnání těchto dvou prvků eklesiologie. Je nutné si uvědomit, že ani přehnané zdůrazňování pneumatologie nad christologii nevede ke správnému prožívání církve. Pouze důsledně trojičně prožívaná eklesiologie je hrází proti paternalismu a klerikalismu, který plodí striktní monoteismus.

Tajemství Trojjediného je v životě církve zárukou svobody a důstojnosti každého člověka. Stejně jako naše trinitologie i spiritualita vyžadují obnovu a ozdravení, ani církve se neobejde bez neustálé obnovy ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Pravá obnova církve není nic jiného než návrat ke křtu, ve kterém se rodíme ke křesťanskému životu.¹⁰⁹ Křtem jsme spolu s Kristem ponořeni do jeho smrti (srov. Řím 6,3–1). Je vstupní branou do vztahu k Bohu Otci, Synu i Duchu svatému (srov. Mt 28,19), do tajemství Trojjediného Boha.¹¹⁰

Nemůžeme mít pochyby o tom, že církve je ikonou Trojice. Kvalita této ikony v určité historické situaci však v mnohém závisí na úrovni našeho vědomí Trojice, to znamená na tom, do jaké míry si uvědomujeme praktický význam obrazu Boha. Můžeme tedy říci, že úroveň naší eklesiologie bude souviset s úrovní teologie.¹¹¹

Východní otcové zdůrazňují, že člověk jako tvor s nedostatečným rozumem nemůže chápat dokonalé, bezmezné tajemství Boží existence. Podstata i způsob existence zůstávají lidskému rozumu skryty. Máme přirozeně za to, že trojjediný Bůh existuje. Toto tvrzení můžeme srovnat s tím, co slyšíme od církevních Otců. Basil Veliký říká, že ti, kdo nejsou schopni znát podstatu země, na které stojí, jsou domýšlivými, pokud se domnívají, že mohou chápat podstatu Boha. Řehoř Naziánský tvrdí, že nikdo nikdy neshledal a neshledá, čím je Bůh ve své přirozenosti a podstatě.¹¹²

¹⁰⁹ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 63-64.

¹¹⁰ Srov. POSPÍŠIL: Trojice jako základ univerzality- katolicity církve, 183.

¹¹¹ Srov. POSPÍŠIL: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, 63.

¹¹² Srov. LARENTZAKIS Grigorios: Trinitární pojetí církve, in: Teologické texty 4 (2000), 143- 146, 143.

Závěr

Postupem času, kdy jsem práci zpracovávala, jsem musela přehodnotit, jakým směrem se ubírat a k jakým cílům má práce dojít. Zprvu jsem se více věnovala umělecké stránce jednotlivých vyobrazení a historickému úvodu, který se týkal úcty k obrazům, vztahu církve k umění a liturgickému řešení funkce obrazů. Tento text je nyní zastoupen pouze v poznámkách a to ještě ne úplně. Nyní ve své práci stavím na poznatkách systematické teologie, biblické ikonografie, z liturgického hlediska zde není řešena ani úcta k obrazům ani slavení svátků, ke kterým se zobrazení vztahují. Na tomto základu pak stavím dál pojednání o duchovním životě, který je ovlivňován představami, které si člověk o Bohu vytváří.

Cílem této práce nebylo sledovat uměleckou hodnotu díla, ale na základě způsobu zobrazení Trojice vyjít ke kořenu křesťanské víry a podívat se na to, jakým způsobem může toto zobrazení zasáhnout do představ Boha v lidské mysli a jak tyto představy mohou ovlivnit naši spiritualitu. Proto jsem vyšla nejprve od písemné tradice a systematického poznání Nejsvětější Trojice a skrze analogii Kristova křtu jsem poukázala na konkrétní odpověď, kterou je napodobování Boha. Na počátku byl do člověka vložen Boží obraz a Boží podoba. Jeho úkolem je stále více se stávat obrazem Božím ve světě. Toho může docílit jedině tím, že bude následovat Krista, který je prvním a nejvěrnějším obrazem Boha Otce. Ne žít život podle Krista, ale život v Kristu. To je možné jen skrze Ducha svatého. Tak se navrací zpět k Bohu Otci, který je jeho Stvořitelem.

Nyní se vrátím přehledně a stručně k obsahu. Práce je rozdělena do tří částí, které nesou názvy, ve kterých se postupně rozvíjí téma celé práce. Části se dál dělí do kapitol, z nichž některé mají i podkapitoly.

První část „Zobrazení Boha v Trojici“ je rozdělena do tří kapitol: Předobrazy ve Starém zákoně, Naplnění zjevení Trojice v Novém zákoně, Způsoby zobrazení Nejsvětější Trojice. První kapitola zahrnuje čtyři podkapitoly: Bůh jako otec ve Starém zákoně, Boží slovo, Boží moudrost, Boží duch ve Starém zákoně. Druhá obsahuje tři podkapitoly: Bůh Otec, Ježíš Kristus Boží Syn, Duch svatý jako osoba Trojice a třetí kapitola pak čtyři podkapitoly, které nám ukazují nejzákladnější způsoby zobrazení ve výtvarném umění: Starozákonní Trojice, Paternitas (Otcovství), Žaltářová Trojice, Trůn milosti.

Druhá část „Zobrazení Boha v Trojici v události křtu Páně“ je rozdělena do tří kapitol: Křest Páně a novozákonní zjevení Boha v Trojici, Výtvarné zobrazení Trojice v události křtu Páně a Křest Krista v sochařském zobrazení v baptisteriu v Sieně. Poslední

kapitola je rozdělená do tří podkapitol: Zobrazení Boha Otce, Zobrazení Syna, Zobrazení Ducha Svatého.

Poslední třetí část „Zobrazení Boha - Trojice v události křtu Páně v kontextu spirituální teologie“ obsahuje dvě kapitoly: Obraz Boha v lidské mysli a Odpověď člověka na Boží zjevení. První je rozdělena do tří podkapitol: Člověk obraz Boží, Kristus obraz věčného Otce, Následování Krista. Druhá kapitola pak zahrnuje tyto tři podkapitoly: Křest ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého, Význam Nejsvětější Trojice pro duchovní život, Význam Trojice v životě církve

Deduktivně- induktivní metodou, která je využívána ve spirituální teologii, jsem od systematického poznání o Bohu v Trojici došla ke konkrétní spiritualitě člověka, která je určována představou Boha v lidském nitru. Od Božího zjevení ve Starém i Novém zákoně k výtvarným vyjádřením, která zobrazují Boží Trojici. Následně jsem na obraze Kristova křtu ukázala zjevení Nejsvětější Trojice. Opět jsem vyšla od zjevení v Písmu a pokračovala po cestě umění. Od výtvarného způsobu ztvárnění Trojice Boží v události Ježíšova křtu až k obrazu Boha v lidském nitru, který určuje duchovní život křesťana.

Mohu tedy stručně shrnout, že jsem postupně sledovala obraz Boží Trojice ve zjevení písemném, pak ve výtvarném projevu i v konkrétní události Ježíšova křtu, a tento obraz Trojice jsem se pokusila promítnout do skutečného duchovního života člověka.

Událost Kristova křtu je jednou z teofanií, kterou se Bůh dává člověku poznat. Je jedním z momentů, kdy se viditelně a slyšitelně vzájemně zjevují všechny osoby Boží Trojice. Představila jsem, jakými způsoby je Nejsvětější Trojice zobrazována. A následně jsem na konkrétním zobrazení ukázala jeden ze způsobů zobrazení, který je rozšířený v západní církvi od středověku.

Výtvarné ztvárnění tohoto tajemství nic zjevení nepřidává, nezjevuje nic nového. Není hlavním a podstatným zdrojem našeho poznání. Jen osvětluje jiným způsobem to, co nám bylo zjeveno skrze písmo svaté. Zprostředkovává tajemství víry jinou formou a to může být leckdy velmi prospěšné. Na druhou stranu však může člověku brát jeho představivost a svým velmi konkrétním ztvárněním měnit představy o podobě Boha.

Bůh se zjevil skrze Ježíše Krista. On je úplný Bůh a úplný člověk a díky jeho vtělení se pro člověka Bůh stal představitelným a tedy i napodobitelným. Ideálem, který může následovat. V poslední části této práce jsem se věnovala konkrétní odpovědi člověka na Boží zjevení. Na dar, který je mu nabídnut. Touto odpovědí je rozhodnutí přijmout a žít víru v Boha v Trojici. Přijmout křest je prvním krokem, který můžeme na cestě své víry udělat. Křest nám otvírá bránu k bohatství svátostí, které církev nabízí. Chtěla jsem ukázat, že pravý obraz Boha nenajdeme ve výtvarném umění, ale v člověku. Proto mluvím

o Božím obraze, který je vložen do člověka, o nejvěrnějším obraze věčného Otce, kterým je Ježíš Kristus, a o jeho následování a o duchovním životě jako naplňování Božího obrazu v nás.

Jsem si vědomá, že má práce není vyčerpávajícím přehledem a dokonalým řešením daného tématu. Je pouhým hledáním a nastíněním problému, které by vyžadovalo hlubší studium a delší práci. Samotný rozsah bakalářské práce ani tak široké a vyčerpávající pojetí neumožňuje. Vzhledem k tomu, že jsem nenalezla žádnou literaturu, která by se zabývala přímo zvoleným tématem, zpracovala jsem dostupnou literaturu, která se tematicky týkala podstatně nebo alespoň okrajově řešené látky. Uvědomila jsem si, jak je těžké uchopit tajemství Nejsvětější Trojice a vyjádřit jej, jak už slovy, tak obrazem nebo sochou. Toto tajemství pro nás stále zůstává do určité míry skryto. Odhaleno nám bude až v okamžiku naší smrti.

Zpracování tohoto tématu pro mě bylo cennou zkušeností a čas strávený nad psaním i čtením literatury, byl pro mne velice přínosný. Doufám, že mi pomůže v přístupu k řešení náboženských témat, která budu v budoucnu zpracovávat výtvarně.

Bůh je naším počátkem i cílem. Nahlédli jsme do tajemství Nejsvětější Trojice, která je nejhlubším tajemstvím celé křesťanské víry. Je to tajemství nevyslovitelné a přece nás nutí k tomu, abychom o něm mluvili a nezůstalo utajeno. Zjevením se nám Trojice poodhalila. Ale stále zůstává do určité míry našemu rozumu skryta. Každé tajemství člověka vybízí ke snaze hlouběji jej pochopit a odhalit, je přitažlivější než jasně vyřčená pravda. Vyzývá k hlubšímu přemýšlení.

LITERATURA

PRAMENNÁ LITERATURA:

BIBLE, Písmo svaté Starého a Nového zákona, Ekumenický překlad.

DE FIORES Stefano a GOFFI Tullio: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, Praha: Zvon, 1995.

POSPÍŠIL Ctirad Václav: Jako v nebi, tak i na zemi, náčrt trinitární teologie, Praha: Krystal OP a Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

ROYT Jan: Slovník biblické ikonografie, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006.

ŠPIDLÍK Tomáš: My v Trojici, Olomouc: Refugium, 2000.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

DOKUMENTY II. VATIKÁNSKÉHO KONCILU, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

CAMPATELLI Maria. Křest, Každý den u pramenů nového života. Olomouc: Refugium, 2010.

GOMBRICH Ernst Hans: Příběh umění, Praha: Odeon, 1992.

KADLEC Jaroslav: Dějiny katolické církve I., Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993.

NOVOTNÝ Jiří: Světlo ikon, Olomouc: Refugium, 1997.

PIJOAN José: Dějiny umění/5, Praha: Odeon, 1989.

POSPÍŠIL Ctirad Václav: Dar Otce i Syna, Základy systematické pneumatologie, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999.

POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

SENDER Egon: Ikony Krista, Víra, umění, liturgie, teologie, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

SLÁDEK Karel: Mystická teologie východoslovanských křesťanů, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010.

STADLER Wolfgang: Dějiny sochařství, Praha: Rebo production, 1996.

ŠPIDLÍK Tomáš: Znáš Boha Otce, Syna i Ducha svatého?, Olomouc: Refugium, 2005.

ŠPIDLÍK Tomáš: Prameny světla, Olomouc: Refugium, 2005.

ŠPIDLÍK Tomáš: Spiritualita křesťanského východu- Modlitba, Olomouc: Refugium, 1999.

ZVĚŘINA Josef: Teologie Agapé I, Praha: Scriptum, 1992.

ČLÁNKY

GALOT Jean: Autentická trojice, in: Teologické texty 4 (2000).

KAPELLARI Egon: Umění jako výzva pro společnost a církev, in: Teologické texty 5 (2005).

LARENTZAKIS Grigorios: Trinitární pojetí církve, in: teologické texty 4 (2000).

POSPÍŠIL Ctirad Václav: Cesty k trinitární spiritualitě, in: Teologické texty 4 (2000).

POSPÍŠIL Ctirad Václav: Trojice jako základ univerzality- katolicity církve, in: Teologické texty 5 (2004).

POSPÍŠIL Ctirad Václav: Úvahy o některých aspektech křesťanské spásy, in: Teologické texty 4 (2005).

SARKA Róbert: Obraz a nezobrazitelné, in: Teologické texty 5 (2005).

ŠPRUNK Karel: Poznávání pravdy a umění, in: Teologické texty 1 (2008).

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://en.wikipedia.org/wiki/Chrismon> (11. 12. 2010).

http://it.wikibooks.org/wiki/Siena/Pieve_di_San_Giovanni_Battista (13. 11. 2010).

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2005-5/Obraz-a-Nezobrazitelne.html> (8. 6. 2010)